

Fran Urban

BJEGUNAC U PREDVORJU SVETOSTI

(Esej o Dobriši Cesariću)

*C'est par un soir d'hiver dans un monde très dur
que je vis ce printemps près de toi, innocent
Il n'y a pas de nuit pour nous
Rien de ce qui périt n'a de prise sur toi
et tu ne veux pas avoir froid.
Notre printemps est un printemps qui a raison.*

J. P. Eluard

Teško je doći u blizinu velikih i uspješnih ljudi. Između obična čovjeka, koji živi u mnoštvu, i velikana gotovo se redovito ispriječi prevelika radoznalost i sam uspjeh koji tako i mami i odbija, povezuje i osamljuje. Teško se probiti do čovjeka koji nosi veliki život. Najčešće su jedini putovi do njega nagađanja na temelju škrtih informacija koje su dobrom mjerom udešene za javnost i »zurenje kroz pukotine kojih ima svaki život« i svako djelo.

Dobriša Cesarić spada, međutim, među rijetke velikane koji se nisu zastirali mitom svojeg uspjeha i bogatstvom svoga djela. Njegovo je djelo objelodanjenje vlastitog života u svijetu u kojem žive i drugi lju-

Prijevod: »U zimsko veče, u svijetu tako tvrdom
živim ovo proljeće uz tebe, nevini
Nema za nas noći
Sve što propada tebe ne dira
i ti ne želiš da ti bude hladno.
Naše proljeće je proljeće koje ima smisla.«

di, ono je otkrivanje slike svijeta koji se preslikavao u njegov život i koji se preslikava u život svakog drugog čovjeka. Cesarićeva je poezija priča o životu čovjeka koji ju je napisao.

Cini se, međutim, da su čitaoci zatečeni golotinjom u toj poeziji ispričanog života jer su naviknuti da u poeziji i u ostalim umjetnostima susreću konstrukcije, izmišljaje, spomenike, spomenice, obmane, proizvode ili programe. I nenaviknuti su dok čitaju tu poeziju pogledati u sebe i u svoj život kako bi se uvjerali u njezinu istinovitost i istinitost.

Nije mi nakana pisati o Cesarićevoj poeziji, nego o životu kojemu je ta poezija neprolazni svjedok. Za Cesarićevu poeziju samo ću reći da je prelijepa, vrijedna i trajna. I istinita.

Kada sam nakon posljednjeg oproštaja s Dobrišom polazio na dugi put i u daleki kraj, ponio sam sa sobom »ptičju popudbinu« u obliku jednog vrijednog izdanja njegove poezije. Uz Cesarićeve stihove našlo se i petnaestak kritičkih prikaza ili priloga u njima. U miru i bez hitnje pomno sam pročitavao izabrane tekstove poznatih autora, uglavnom pjesnika, o Cesarićevoj poeziji i njegovu značenju. Svi se ti prilozima slažu samo u tvrdnjama da je Cesarić bio velemajstor vezanog stiha i da su sadržaj i forma njegove poezije srasli jedno u drugo. U ostalim pitanjima ti prilozima djeluju kao šahisti nekog kluba, koji uvijek igraju simultanke protiv gostujućih šampiona, ali koji se nikad međusobno ne obračunaju u svrhu dobivanja klupskog poretka u vještini šahovske igre.

Najviđeniji, najdulji i posebno izdvojen prilog iz moje zbirke Cesarićevih izabranih stihova čak otvoreno kaže da »pjesnička misao nije u idejama nego u slikama i da pjesnik misli formom«. Kao potkrepu svoj tvrdnji autor navodj stihove iz *Krika*:

Zavrivnuvši svoj vrisak u svijet
Da naokolo traži jeku,
Razdijelio sam svoje srce
Med braću neznanu daleku.

Teško je u tim stihovima uočiti sliku ili formu! Zato se ne smijemo ni malo čuditi što je Cesarić i pod sam konac svoga života, nakon svega što je bilo napisano o njegovoj poeziji, pohlepno čitao svaki prikaz o njoj nadajući se da će naići na prepoznanje »čežnje svoje biti« i što je često govorio: »Oni ne uviđaju da se iza stihova nalazi jedna cijela filozofija.«

Ja ću se u ovom prikazu uputiti upravo od spomenute Cesarićeve ocjene njegovih ocjenjivača u nastojanju da prikažem svoje razumijevanje povijesti njegova unutrašnjeg života, njegove duhovnosti. Osim navedene Cesarićeve ocjene ne bih se htio koristiti nijednom pukotinom na njegovoj nezaogrutoj poeziji, nego bih pokušao »probuditi« Cesarića čovjeka (ne pjesnika, jer »pjesnik ne umire«) čitajući knjigu njegove poezije, njegova života.

Još ću se samo pozvati na idejnu, društvenu i duhovnu atmosferu u kojoj je izgrađena »Atlantida« Cesarićeva djetinjstva.

Ako se zna da je Cesarić rođen 1902. u Požegi i da je svoje djetinjstvo i dječastvo proveo u Osijeku, kozmopolitskom gradu na granici

svoje domovine, nije teško zaključiti da je odrastao u atmosferi građanskog rodoljublja i domaće kršćanske *tradicije*. Naglasio sam riječ *tradicija* kako bih odmah upozorio da se nije radilo o »izvornoj kršćanskoj ideji« nego o adaptaciji te ideje koja se postupno izgrađivala i preinačivala u skup vjerovanja, uvjerenja, predrasuda i praznovjerja što je prezentiran i prihvaćan kao kršćanstvo.

Mnogi izrazi koje češće nalazimo u Cesarićevoj poeziji nego u nekim pjesmama Ivana od Križa ili Tereze Martin — na temelju kojih D. Jeremić zaključuje da se Cesarić moli Bogu (kao pjesničkoj slici!) — nedvojbeno pokazuju da je on bio kršćanski »uzgojen« i obrazovan. Odgoj i obrazovanje u kršćanskoj i domaćoj tradiciji činili su duhovni okoliš u kojem se na sprezi intuicije i najranijeg iskustva izgradila Cesarićeva iskrena, otvorena i neizbrisiva vjera.

U suton, kada prve zvijezde
I prve gradske lampe sinu,
Kad ljubavnik o dragoj sanja,
A pijanica o svom vinu —

Ja tiho hodam pored kuća
U kojima se svjetla pale;
Sva zla, i nevolje, i sumnje
Najednom budu posve male.

I smiješim se u meki suton,
Od zapaljenih zvijezda svečan
I osjetim dubinu svega,
I da je život vječan — vječan.

(U suton)

Cesarić, međutim, nije nikada svjesno formulirao svoj životni *credo* u odredbama u kojima je svoj životni *credo* formulirao Isus iz Betlehema.

Ovaj nesklad između Cesarićeve duboke, ljudske i intuitivne vjere i njegova neuspjeha da tu vjeru fundira prepoznanjem s duhom pokretača onoga što je do Cesarićeve djetinjstva doprlo kao kršćanska tradicija, predstavlja ključ razumijevanja života što je bio dan Cesariću na upotrebu.

Kada je Cesarić ponavljao i naglašavao kako je »ljudski život prazan bez mističnog« i kada je odmah dodavao da *mistično* i *mistika* nisu jedno te isto, on je zapravo potvrđivao i svoju vjeru u vjeru i svoju nevještost da iz otporne školjke kršćanske tradicije iskopa biser svoje duboke vjere. Cijela Cesarićeva poezija otkriva samo idejne metode i sredstva kojima je pokušavao da se dokopa pravog bisera. Snaga njegova duha i finoća njegova bića učinili su da on nikada nije posegnuo za teškim maljem kojim bi razbio školjku, ali i smrskao biser, no da nikada nije niti odustajao od svoga nauma da se dokopa vrijednog bisera.

Ono što se meni čini kao prava vrijednost Cesarićeve upotrebe života jest njegov neuspjeh da, unatoč svojoj upornosti u traganju i isprobavanju sredstava odgonetanja životne zagonetke, dođe do spoznanja da je njegov život bio u najtješnjoj sprezi sa životom i pothvatom što ga je započeo i svima oporučio Isus iz Betlehema. Vrijednost je Cesarićeva života u njegovu neuspjehu. Cesarić je bio pao, ali on je i htio da padne. On to nije krio.

»Što sada? Brbljati vesele riječi,
Skrivati rane za humor;
Ko da se išta skrivanjem liječi:
Tuga je tuga, a umor je umor.

(Pjesma gorka)

Ni Cesarićev nepoznati i neprepoznati prototip nije krio svoju tugu i svoj umor: »Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?« (Mt 27, 46). I jedan i drugi smatrali su da »zrno koje ne istrune ne može donijeti plod«.

»O sati sumnje, sati bola,

.....
A iz vas raste aureola.«

Istina se ne može niti dokazati, niti nametnuti, niti utuviti u glavu. Ako se tako postupa, onda se nametnuta, dokazana, ili utuvljena istina pretvara u dogmu, direktivu ili tradiciju. Istina se može samo prepoznati. Zato bih htio da pokažem kakvim se meni čini Cesarićev život kad čitam i razmatram njegovu poeziju. Ima ih kojima će se moje rasuđivanje činiti neprihvatljivim, neshvatljivim, nategnutim ili opasnim, ali ja ću biti sretan ako ono bar u nekima naiđe na prepoznanje ili ako »pronade jeku«. Dakako, htio bih da i jedni i drugi znaju da ovim pokušajem želim probuditi Cesarića, jer mi se čini da nije dovoljno što postoji u svojim pjesmama. Njega spada život vječni.

Suglasje

Čitajući prikaze Cesarićeve poezije kao cjelinu, može se više naučiti o vremenu, našem vremenu, i ljudima koji ih pišu nego o Cesariću. Većina autora analizira Cesarićev život na relaciji bol — svjetlost, ali kao da ne želi tražiti uzrok boli i kao da ne želi reći čemu svjetlost. Samo jedan autor (Slovenac!) spominje u svom prikazu riječ *bližnji*, a još dvojica (jedan je od njih Srbin) riječ ljubav. Nijedan od te trojice autora koji su najbliže došli k Cesariću ne pripada generaciji koja je s njim rasla. Sva trojica pripadaju naraštaju koji je od njega nešto naučio.

Cesarićeva je generacija, čak kad je i ušla u djedovsku dob, bila gluha za riječ *ljubav*. U Cesarićevoj ljubavi i u posebnoj gluhoći njegova vremena za ljubav treba tražiti izvor bola i svjetlosti u njegovoj poeziji, bola i svjetlosti u njegovu životu, bremena i veličanstvenosti njegova života i bogatstva njegove upotrebe života.

Ljubav i gluhoća za ljubav naveli su Cesarića da počne pjevati. Zato se ne treba čuditi što među njegovim prvcima nalazimo stihove poput onih navedenih iz *Krika*. Zreli Cesarić piše sljedeće:

Pred smrću ja se skrih (koliko mogoh)
U stihove. U Žaru sam ih kovo.
Al zatvoriš li za njih svoje srce,
Oni su samo sijen i mrtvo slovo.
Otvori ga, i ja ću u te prijeći
Ko bujna rijeka u korito novo.

(Pjesma mrtvog pjesnika)

I moje srce po svijetu se skiće
Da budi srca kojima se spava.

Pa ipak, često, ja ne mogu dalje.
Gluhoća duša koga neće smesti?
Na mučni put ko nekoga me šalje?
Ko izgubljeno dijete sam na cesti.

(Bdjenje)

Ne treba dugo listati po Evandelju da se naiđe na Izaijine riječi kojima se Isus služi da opiše »plodove« svoje misije i svog djelovanja koje je već bilo ušlo u najzreliju fazu, kada se bio okanio masovnih zborova i nadmudrivanja s farizejima i kada je već bio angažirao široki krug svojih sljedbenika da u njegovo ime obilaze judejska sela i gradove.

Slušat ćete, slušati — i nećete razumjeti!
Gledat ćete, gledati — i nećete vidjeti!
Ta usalilo se srce naroda ovoga.
Teško im ušima poslušati;
oči zatvoriše,
da očima ne vide,
da ušima ne čuju,
da srcem ne razumiju,
te da se ne obrate,
pa da ih ozdravim. (Mt 13, 14—16)

Ovaj bi pokušaj višestruko premašio raspoloživi prostor ako bi se nizale usporedbe među dvojicom velikana ljubavi. (Možda i takav pot-hvat treba poduzeti.) Kad smo već spomenuli drugu strofu *Krika*, nije naodmet spomenuti i sljedeće:

»I dok su večerali, Isus uze kruh, blagoslovi Boga pa razlomi, dade svojim učenicima i reče: 'Uzmite i jedite! Ovo je moje tijelo!' I uze čašu s vinom, zahvali i dade im govoreći: 'Pijte iz nje svi! Ovo je moja krv, krv Saveza, koja se za mnoge proljeva za oprostjenje grijeha'« (Mt 26, 26—28).

Krv Saveza? Kojeg saveza? Pa jedinog saveza mogućeg među ljudima — saveza ljubavi!

Cesarić je kao mladac htio ući u taj savez guran jednostavno *depozitom ljubavi* što ga nebo, djetinjstvo ili praiskon polažu u ljudski život, u ljudsku dušu. Ali on je ubrzo uvidio da njegov neposredni okoliš ne želi ono što on nosi pa je počeo raspačavati svoje srce, svoju bit, svoju ljubav među daleku neznanu braću. (A bio se upisao na studij prava! Onda se preselio na studij »čiste« filozofije ne bi li, valjda, tamo više doznao o čovjeku i ljubavi!) Cesarićev *Krik*, koji je izraz njegove žudnje za savezom ljubavi, počinje opisom boli, a onda daje obrazložene pojavi boli.

Cesarić se sudarao s idejnom zbiljom, sa životnom zbiljom, a ne sa zbiljom borbe za opstanak, koja se obično prikazivala u predratno vrijeme u obliku mušičavih i nepovjerljivih stanodavki, pohlepnih trgovaca i sebičnih obrtnika. On je u svom najužem biološkom okolišu plivao u razumijevanju i ljubavi, ali odraslom mladiću idejni i duhovni okoliš nije ponudio ni jednu nit kojom bi se izvršila razmjena ljubavi.

Da se kod Cesarića sve uistinu zasnivalo na izvornom depozitu ljubavi, nesumnjivo i neprijeporno pokazuje njegov *Pjesnik*, a i netom navedeni stihovi iz *Bdjenja*. On kaže da mu se duh vinuo »vođen ekstazom« iznad mulja što je bio prekrrio grad u kojem se on bio zatekao, ali u koji se uvijek sjate oni koje goni depozit ljubavi. Cesarić se pita, kad posustaje, tko ga nekada šalje na tako težak put.

Cijeli niz pjesama (*Krik*, *Mrtva luka*, *Pjesnik*, *Pukotina ima svaki život*, *Oblak*, *Zelje*, *Jesenja pjesma*, *Ma kako uzdiglo se srce*) svjedoči o raspoloženju »grada« i o duševnom stanju pjesnika koji se zatekao u tom gradu. A taj je grad uvijek bio srce jednog cijelog naroda.

Pred Cesarićem se bila »isprsilila tvrda idejna java« koja je njegovo fino biće odvratila od uključivanja u idejnu bitku što se rasplamsavala pod ledom karadorđevićevske diktature i koalicijskih političkih improvizacija. Nacionalisti su htjeli svoju državu, komunisti su htjeli drukčiju državu, a Crkva je htjela ostati država u državi. On se plašio ulaska u tu borbu za opstanak, predvođenu ideologijama, borbu koja je imala sve oznake pravog rata. On nije znao, nije mogao i nije htio sudjelovati u tom ideološkom ratu, jer ljubav u ratu samo gubi.

Cesarić kaže da nije mogao zaustaviti tok ljubavi iz svog srca, »iz svojih žila«, pa ju je zato pohranio u skrovište svoje poezije kako bi preživjela i kako bi opet jedanput mogla unositi u ljudska srca *tajne* sile što tješe nadom i suzama. Dok su se svi oko njega opredjeljivali da kroz jednu od sukobljenih strana(ka) dođu do »vlasti, zlata ili hljeba«, on je nastavljao »krvariti ljepotu« svoje ljubavi sam, gotovo zaboravljen, »ni od koga gledan«. Cesarić nije bio zaokupljen samim sobom. On je bio opsjednut veličanstvenom čarolijom svoga depozita ljubavi, a jedino do čega mu je bilo istinski stalo bio je opstanak ljubavi, njegove ljubavi. On ne krije da se u toj brizi za ljubav htio dići do Boga, iako mu se često činilo da će ga taj uzlet »u visine« jednostavno raznijeti.

Bol koja buja u čovjeku koji ljubi prezrenom ljubavlju dolazi od isceđivanja sve dragocjenijih i sve oskudnijih životnih energija za koje

se ne zna koliko ih ima i koje mogu svakog časa iskopniti. Bol dolazi od umora i tereta što ga nosi čovjek koji je nasilno uguran u borbu za opstanak i kojeg prisilno drže u borbi za opstanak (*Orao u volijeri*), a koji mora sve raspoložive energije investirati u održanje ljubavi. A Cesarić hoće ne samo da sačuva žar svoje ljubavi, kako bi je mogao oporučiti drugima, nego želi da njome svijetli u život svih ljudi, posebno onih koji dolaze. (Na koncu je mladost prihvatila Cesarića i dala mu dostojno mjesto u javnom životu pod stare dane.)

Matej piše kako je Isus u početku svoje javne kampanje govrio:

Neka su sretni oni koji se jadno osjećaju u ovakvom svijetu:
oni pripadaju nebeskom kraljevstvu!

Neka su sretni oni koji su izgurani iz ovakvog svijeta:
oni će doći na svoje!

Neka su sretni oni koji se ne žele nadmetati u ovakvom svijetu:
oni će baštiniti zemlju!

Neka su sretni oni koji su gladni i žedni pravednosti:
oni će se nasititi!

Neka su sretni dobrohotni:
njima će se uzvratiti milosrđem!

Neka su sretni oni koji su čista srca:
oni će Boga gledati!

Neka su sretni mirotvorci:
oni će se zvati sinovima Božjim!

Neka su sretni oni koji su progonjeni zbog pravednosti:
oni pripadaju nebeskom kraljevstvu!

Nešto kasnije Matej izvještava da je Isus rekao: »Dodite k meni svi vi, izmoreni i opterećeni, i ja ću vas okrijepiti. Uzmite i vi jaram koji ja nosim, učite se od mene, jer se ja ne natječem u ovakvom svijetu, i naći ćete spokoj svojim dušama. Uistinu, moj je jaram sladak i moje breme lako« (Mt 11, 28—30).

Cesarić je, doduše bez prepoznanja dostojnog zrelih godina, bio krenuo upravo onim putem kojim je i Isus krenuo u svoje vrijeme. I nije se prevario, jer je već u vrijeme dok je spjevao *Stutnju* osjećao da ljubav dolazi na svoje. On je, unatoč grabežu kojemu su bili izloženi mladi ljudi s talentom i »žicom« jaka duha u dvadesetim godinama našeg stoljeća, uspio odnjegovati svoju ljubav kako bi se odazvala na prvi mig koji joj je upućen.

U strahu za ljubav ispitujem srce.

Što ima za nju? Ima, ima dosta.

Ia joj se smiješim nekud u daljinu:

Dočekaj spremna svoga gosta.

Ljubav je bila Cesarićev slatki jaram i njegovo lako breme. Ona se u njemu nije samo othrvala pritiscima kolektivnog aktivizma, inspiriranog kratkoročnim interesima razbaštinjenih imitatora potreba drugih naroda, nego je ubrzo ponudila svu slast života o kojoj Isus govori dok nagovara ljude da se upregnu s njim u isti jaram.

O sada shvaćam svijetli osmjeh neba!
Tajanstven govor drveća i trava
U skladu je sa kucajima srca —
I ponad sviju snova ta je java.

Samo sam srce, samo toplo srce,
I sve je sreća što mi oči vide,
A ti trenuci — to su slavoluci
Kroz koje ljubav u trijumfu ide.

(Ljubavno predvečerje)

Pada mi na pamet opis što ga je Ignacije Loyola, jedan od najvećih i najuspješnijih idejnih poduzetnika povijesti, ali i super-mistik, ostavio u vezi s jednim svojim »otkrivenjem nenaslućenih tajni« dok kao tridesetogodišnjak još nije bio pošao ni u pučku školu. »Da malo počinem, sjeo sam uz puteljak što je slijedio rijeku koja se valjala u dubini. Dok sam sjedio, oči su se mog razumijevanja počele otvarati; počeo sam, bez ikakva viđenja, razumijevati i spoznavati mnoge stvari. To je prosvjetljenje bilo tako snažno da mi se sve učinilo novim. Iako se radilo o mnoštvu stvari, nisam se mogao prisjetiti ni jedne pojedinosti, osim što se radilo o velikoj jasnoći u razumijevanju. Ono je bilo tako snažno da se sve što sam naučio i shvatio u moje šezdeset četiri godine života, stavljeno na okup, ne bi moglo mjeriti s onim što sam shvatio u jednom mahu. (*Autobiografija, 1555.*)

Cesarićeva slutnja o uspješnom spasavanju ljubavi, koja se potvrdila pravim prosvjetljenjem iz doba *Ljubavnog predvečerja*, postaje nakon kolebanja — što živom čovjeku i pjesniku služi kao znak života («Zašto vam krošnja podrhtava i onda kada vjetar spava?») — njegov životni credo u doba kada je pisao *Povratak*.

Cesarić je *Povratak* stavljao u najuži izbor svojih pjesama.

Ko zna (ah, niko, niko ništa ne zna,
Krhko je znanje!)
Možda je pao trak istine u me,
A možda su sanje.
Još bi nam mogla desiti se ljubav,
Desiti — velim,
Ali ja ne znam da li da je želim,
Ili ne želim.

U moru života što vječito kipi,
Što vječito hlapi,
Stvaraju se opet, sastaju se opet
Možda iste kapi —
I kad prođe vječnost zvjezdanijem putem,
Jedna vječnost pusta,
Mogla bi se opet u poljupcu naći
Neka ista usta.

Možda ćeš se jednom uveče pojaviti
Prekrasna, u plavom,
Ne sluteći da si svoju svjetlost lila
Mojom davnom javom,
I ja, koji pišem srcem punim tebe
Ove čudne rime,
Oh, ja neću znati, čežnja moje biti,
Niti tvoje ime!

Pa ako i duša u tome trenutku
Svoje uho napne,
Sigurnim će glasom zaglušiti razum
Sve što slutnja šapne;
Kod večernjih lampa mi ćemo se kradom
Pogledat ko stranci,
Bez imalo svijesti koliko nas vežu
Neki stari lanci.

No vrijeme se kreće, no vrijeme se kreće
Ko sunce u krugu,
I nosi nam opet ono što je bilo:
I radost, i tugu.
I sinut će oči, naći će se ruke,
A srca se dići —
I slijepi za stope bivšega života
Njima ćemo ići.

.....
Ko zna (ah, niko, niko ništa ne zna.
Krhko je znanje!)
Možda je pao trak istine u me,
A možda su sanje.
Još bi nam mogla desiti se ljubav,
Desiti — velim,
Ali ja ne znam da li da je želim,
Ili ne želim.

(Povratak)

Cesarićeva je vjera u ljubav oprezna, nježna, ali čista. Njegova je nada u ljubav zasnovana na ljubavi koju je kušao u djetinjstvu i u mladosti, na depozitu ljubavi, ali ta je nada obazriva, jer je ljubav uvijek izložena grabežu ideologija, »razuma«, tijela i borbe za opstanak. On pristaje da njegova ljubav ostane krijumčarena i tajna, ali je uvjeren da ništa ne može ispuniti njezino mjesto na ikakvo ljudsko zadovoljstvo. On je uvjeren da će se u društvenim mijenama, revolucijama i cirkulaciji života »što vječno kipi, što vječno hlapi« istrošiti izvori surogata ljubavi i da će ljubav, kad jedanput nađe adekvatnu društvenu i ljudsku prezentaciju, kad »vječnost prođe zvjezdanim putem«, po-

stati trajno javno vlasništvo ljudskog roda, koji se do nje neuspješno probija iz animalnosti i civilizirane animalnosti.

Isus je govorio da se »kraljevstvo Božje mukotrпно probija i da ga samo siloviti grabe« (Mt 11, 12).

Cesarić se nada u ljubav iz istog razloga kao i Tereza Martin. Oni se nadaju »protiv svake nade« jer su u svojim životima imali nezabornu iskustveno ljubavi, prema kojemu se učinci surogata ljubavi čine kao privremene droge za čovječanstvo koje se teško budi iz civilizacijom maskirane borbe za opstanak. Trajnog nadomjestka ljubavi nema!

Neki Cesarićevi ocjenjivači vide u *Povratku* panteizam ili kozmičku religioznost!? Oni ne vide da se kod Cesarića radi o povlačenju na pozicije osvjedočenog depozita ljubavi za koji očekuje da se razbukta i da dođe na svoje. Kod Cesarića, kao ni kod Tereze ili drugih čovjekolikih svetaca, ne radi se o akademskom ili katehetskom obrazloženju svijeta i čovjekova mjesta u njemu. Radi se o obrazloženju čovjekove uloge u životu koji se našao, ne u škripcu logičkog paradoksa, nego u opsjednuću iskustvene i iskušane ljubavi. Cesarić ne traži izlaz zato da može dobiti mjesečnu plaću stojeći za katedrom filozofije, već zato da može stajati iza svoga života i da može ukloniti zebnju u kojoj pjeva *Nad svojim poletima palim* netom prije nego se navratio na *Aheron*.

Cesarić se nije brinuo za svoje ja, jer ljudsko ja nije ionako u ljudskoj ruci. On se brinuo da valjano upotrijebi svoj život i da shodno svrsi investira ljubav koja ga je zadesila. Kao nitko od ljudi, ni on nije želio da potraži život i da mu »dani prolaze sa vječno praznim rukama«. Čovjek se mora odrediti prema ukupnosti postojanja, ali onima kojima je srce nadletjelo tijelo i razum (kao kod ptice »koja nadlijeće sebe i oblake tromе«) ne pomažu ni Heraklit, ni Protagora, ni Empedoklo. Čovjek se mora odrediti prema ukupnosti postojanja koja uključuje ljubav, koja je kod Cesarića (kao i kod Tereze) supstancija, supstancija života, sam život. Ljubav nije relacija između čovjeka i nečega ili nekoga. Relacija je ljubavi aplikacija donesene ljubavi koja se u prepoznavanju pušta s lanca opreza i potisnutosti u svijetu borbe za opstanak. Uz Cesarićevo poimanje ljubavi kao »čežnje njegove biti«, panteizam ne predstavlja ništa više od »uspješne operacije u kojoj pacijent umre«.

Nema među evropskim ljudima nikoga tko je dublje od Franje iz Assisija bio zašao u jedinstvo svijeta koji nas okružuje. On je, međutim, povukao diobnu liniju između Izvora ljubavi i svega ostaloga. On se bio usidrio u *pankreaturizam*. Za Franju je čovjek stvorenje koje se ne iscrpljuje povratom svojih atoma i molekula matičnoj masi svijeta, nego koje uime svega stvorenoga može u svijet »zavrисnuti vrisak ljubavi«. Cesarić otvoreno kaže da programirani »razum zaglušuje sigurnim glasom sve što slutnja šapne«. A mnogi njegovi prijatelji, obožavaoci i epigoni neprestance kopiraju neisprobane programe kojima zatiru njegovu životnu mudrost. On sam kaže da se »kod večernih lampa pogledamo kradom poput stranaca, a da nismo nimalo svjesni koliko nas vežu neki stari lancі«. Lancі slutnje, lancі ljubavi. U opsadi što je oko čovjeka postavljaju svjesni i nesvjesni protagonisti borbe za opstanak kao životnog creda, ljubav nam se, misli Cesarić, još uvijek može desiti. On »protiv svake nade« vjeruje da se čovjeku još uvijek može »desiti« ljubav.

Cesarić svoj prikriveni lirski rat patnje i ustrajnosti u ljubavi nije bio u kozmičkom nego u ljudskom i društvenom prostoru. Uzvisivanje Cesarića u svijet simbola posljedica je površnog pristupa životu, i njegovu životu i poeziji. Ono je nekada sračunato na kanaliziranje zaglušne »jeke što je nalazi Cesarićeva poezija« u jalove sfere nadigravanja riječima.

Cesarić nije imao Galilejčevu »drskost« da udara maljem paradoksa po onima koji ljudsku ljubav drže u zapečku društvenih zbivanja. Isus se izravno obratio farizejima: »Zaključavate nebesko kraljevstvo pred ljudima; sami ne ulazite, a ne date ući onima koji bi htjeli« (Mt 23, 13).

Cesarić nije mnogo držao do očaranosti svojih ocjenjivača ni izuzetno uspjelom formom ni srastenošću forme i sadržaja njegove poezije. Pavao iz Tarza govorio je kako je život bez ljubavi kao »mjed što ječi i praporac što zveči«. Cesarić je čeznuo za prepoznanjem njegove istine i za odzivom ljubavi na njegovu ljubav.

Sadržaj Cesarićeve poezije, koji je sâm Cesarićev unutrašnji život, sâm Cesarić, predstavlja diskriminantu koja neprevrtljivo razlučuje dokle seže borba za opstanak a otkuda počinje svijet ljubavi. Isus iz Betlehema je novi ljudski svijet, za koji je govorio da vodi k Ocu svih ljudi, nazvao nebeskim kraljevstvom. On je za definiciju nebeskog kraljevstva bio uzeo ljubav. Kao praktičan čovjek (iako nije mnogo mario za svoj vlastiti opstanak), Isus je čas prije nego je kao tridesetogodišnji mladač odlazio u smrt »da proslavi svoj Savez ljubavi« govorio svojim učenicima:

»Još sam malo s vama.

Zapovijed vam novu dajem:
ljubite jedni druge;
kao što sam ja ljubio vas
tako i vi ljubite jedni druge.

Po ovom će svi znati da ste moji učenici:
ako budete imali ljubavi jedni za druge.«

Galilejac i Cesarić pošli su od iste životne pozicije — od depozita ljubavi koji su dobili svaki u svojoj mjeri. Ali nije im bilo zajedničko samo to, nego i put kojim su kročili. Oni su, međutim, različito koračali tim putem. Ta razlika nije došla od različite polazne pozicije, nego od misije koju su trebali obaviti.

Taj put kojim su išli jest put svakog čovjeka. Počinje se uvijek od depozita ljubavi, od »nekih starih lanaca za koje nismo ni svjesni koliko nas vežu«. Ako netko ne vjeruje u presudnost depozita ljubavi, neka se onda samo pita što bi bilo ono posljednje na što bi pristao da u životu bude lišen. Ukoliko bi odgovor glasio »sposobnost za ljubav«, onda mora prihvatiti i činjenicu da je polazište života u depozitu ljubavi. Da nesvjesno vjerujemo u postojanje depozita ljubavi svjedoči i naš zanos Cesarićevom poezijom. Samo još moramo otkriti njezin pravi biser.

Kad bi čovjek prije nego što se dobroano naživi znao što je čovjek, život bi bio puno lagodniji nego što jest. Ima ljudi koji to znaju pa život niti ne osjete. Oni koji život osjete i dožive nisu u početku znali što su oni sami. Takvi se ljudi ili izmetnu u nešto što nisu bili ili se rode u ljude, u neke nove, drukčije ljude. Taj proces rađanja ili rođenja u nešto što se nije niti nazrijevalo u drugim, postojećim ljudima nije takav proces kojemu se vidi slijedeći korak. Čovjek kojemu se desi takvo rađanje kao da je samo svjedok stvaranja jednog novog života. U takvom se procesu budućnost čini nepostojećom, prošlost proigranim životom, a sadašnjost kombinacijom ludila i bespomoćnosti.

Mnogi ljudi osjete zov trudova novog života. Najveći broj tako pozvanih počinje neštedimice ulagati vlastite napore da istisnu plod novog života nadajući se u potaji da će tako spasiti i umnožiti prvotnog sebe. Neki se pozvani pak osjećaju toliko bespomoćnima i izgubljenima da zamijete kako ih nešto uporno i snažno gura. I kad već pomisle da iz sebe istiskuju posljednji djelić energije koju troše na očuvanje ravnoteže koja je poljuljana, oni odjednom osjete da je istom ja pridružen jedan novi život i da se stari ugasio. U ovakvom slučaju pozvanosti govori se o izabranju.

Svjedoci takvog novog rođenja, koji su ranije nesigurnim korakom kročili u tmini, ugledaju svoju prošlost u novom svjetlu i uvide da je sila koja ih je gurala dolazila od njihovog *depozita ljubavi*. U samom procesu rađanja jedino što je sigurno jest to da povratka više nema.

U ljudskom se životu malo toga događa bez sudjelovanja drugih ljudi. Čak ne i nekih određenih drugih ljudi. Ništa se ne događa izvan društva. Od okolnosti koje najaktivnije i najdjelotvornije pridonose izabranju pozvanih svakako se mora spomenuti brzina društvenih promjena. Ta brzina neke od pozvanih, koji su se bili ponadali da mogu nešto nadometnuti svom starom životu i tako ga spasiti, uvjeri bez pola muke da će, ako ne prestanu nadometati starom životu, pasti kao žrtve iluzije »što sija nizom svjetala kao pariski vlak«. Vlak iluzija ima mnogo opcija, ali su one »ein-vagonirane« u četiri standardna vagona, u četiri »prirodne« alternative.

Te četiri prirodne alternative, takozvane Urbanove opcije, nisu patent današnjih dana. Odavno ih je poznavala i još ih poznaje Indija u obliku četiriju kasta: prvosvećenici, prvoborci, poslovni ljudi i oni bezimni ili nedodirljivi »radi« kojih postoje prva tri vagona kompozicije. Isusovo vrijeme poznavalo je četiri palestinske društveno-političko-religiozne frakcije. U mnogim socijalističkim zemljama postoje partija, armija, vlada (privreda) i radnička klasa. U većini drugih zemalja postoji nacija (kontinuitet), buržoazija (biznis), revolucionarna avangarda i familijarni ljudi koje ne »diraju« šire društvene teme (koji su nedodirljivi).

Te opcije, frakcije, alternative ili vagoni čedo su promjena, a ne situacije. Ako su promjene nagle i brze, odnosi među frakcijama jedne zajednice zaoštravaju se na isti način na koji se u ubrzavajućem vlaku povećava naprezanje u sponama među vagonima.

Rasap jedne zajednice među četiri (Urbanove) opcije dolazi, čini se, po vrlo jednostavnoj križaljci: pro — kontra, aktivno — pasivno. U Isusovo vrijeme Palestinci su bili ili za pasivnu suradnju s Rimljanima — saduceji; ili za aktivnu (poslovnu) suradnju — farizeji; ili za aktivno suprotstavljanje — zeloti; ili za pasivnu rezistenciju — eseni. U Cesa-rićevo mladenačko doba (i on je kao i Isus ostao vječnim mladićem) promjene su bile nagle i brze. Nakon četiri stotine godina nagodbovanja s Habsburzima, za koje su i Hegel i Ujčić* mislili da će biti vječni, Trumbić i Meštrović doveli su Karađorđeviče. U novonastaloj situaciji Crkva je htjela konkordat, nacionalisti rezervat, boljševici prevrat, a ljudi su po sebi htjeli mira.

U ona vremena, što su bila pritisnula grčko-rimsko-izraelsku troje-dinu Palestinu, Isusa je nešto bilo izguralo iz njegove *tišlerske* radionice na Jordan, gdje je Ivan krštavao sve što se krstiti dalo. Ivan je prvo upro prstom u Isusa koji je bio izišao iz svoje »sebične« izolacije, ali je bio odbio da ga krsti (iako se Isus dao krstiti), a onda je nebo prolo-milo svoju potvrdu izabranosti. Isus se zbunjen, ali odlučan da prekine s tišlerskim poslom, odmah povukao u pustinju da ocijeni svoju novu situaciju u kojoj se bio našao jednoga jutra. On je dobro znao koje su četiri opcije bile ponuđene svim Palestincima. Znao je da bi samoukog učitelja koji je vidio s onu stranu svih kraljevstava, imperija, civilizacija i kultura prihvatili u svaki od četiri vagona. On je samo trebao od-vagnuti u koji se vagon treba popeti. Kad se počeo nečkati da se ukrca, njegov ga je »pustinjski« vlak počeo nagovarati da će, za koga god se odluči, imati obilje hljeba umjesto pustinjskog kamenja, da je »ondje život škrt i tijesan i kako na srcu rano stvara plijesan«; da ga može učiniti gospodarom svih predočenih kraljevstava svijeta, »neka se od-važi i neka ne prečuje zova toliko žuđenih gradova«; neka za probu skoči s Hrama ako misli da je Božji izabranik i neka »ne bude uvijek tu, a teku dani, nego neka se trgne i pocigani«.

Isus je na to gorljivo nagovaranje, unatoč činjenici da su mu četiri opcije »već bile uzele sve prijatelje, sâm ostao pri svojoj želji« i pustio napasnika da »bez njega krene i da sija svjetala pun ko iluzija«.

Isus je odbrusio napasniku da mu osnovni kriterij nije opstanak života, nego valjana upotreba života; da mu vlast i sila nisu potrebni za ispunjenje života; i da obični ljudski život bez nadigravanja samog sebe može donijeti puno životnog zadovoljstva i spasenje života. A onda se uputio iz pustinje među ljude razrivene frakcijama, spraćene u vgone i razdijeljene u carstva i narode i uputio im svoju poruku o tome kako se postavlja prema društvenim i historijskim promjenama i prema evoluciji ljudskog roda.

U jednom od prvih svojih razgovora, kad se bio našao nasamo s Nikodemom koji je »stajao o zid naslonjen u tami, kao da su on i vatra u sobi sami«, Isus je govorio kako se rađa u novi život: po vatri, po vatri Duha, a ne po tijelu i po pravilima borbe za opstanak, selekci-jom jakih pojedinaca.

* Ujčić je najprije bio dvorski kapelan u Beču, a onda nadbiskup u Beogradu do smrti. (Rezidencija beogradskog nadbiskupa bila je do prvog svjetskog rata zgrada austrijske ambasade, a tako i kućna crkva.)

I tako je sve i počelo: po Duhu, po nabujalom depozitu ljubavi!

U Cesarićevo vrijeme koje je bilo pritisnulo našu »trojedinu« zemlju, Cesarića je bilo nešto izguralo iz njegove pravničke i filozofske učionice na hrvatski Jordan da ukrsti svoju slutnju svijeta s ponuđenim opcijama. Čitajući poeziju ovog samoukog učitelja života, zatječemo ga kako se ogleda s jednom po jednom opcijom.

On se prvo ponadao da će naći spasenje u apstinenciji.

Spasavam sebe. U stihove stavljam
Sve svoje blago, da u njima zasja.

(Utjeha)

Ali kada godine nabreklog pjesničkog stvaranja ustupaju mjesto zreloj životnoj mudrosti, on u *Pjesmi mrtvog pjesnika* (a ne mrtvog čovjeka) priznaje da se »u stihove sakrio samo koliko je mogao« i traži da ga se uskrisi u pravi ljudski život, da prokulja ljudskim srcima.

Cesarića koji je odnjihan, odnjegovan, uzgojen i obrazovan u tradiciji Crkve, kojoj je dugo bio odan, zatječemo ostavljena na cjedilu.

Bez oprostaja.

Ne, ja se nisam oprostio s njom
Kada nestade na svoju stranu.
Sam slušah svojih nada lom
U jednom zabačenom restoranu.

Kako je bilo? Nije teško reći!
U žamoru oglasila se trublja,
I vlak je kreno obično i lijeno,
Sa svime što ja ljubljah.

.....
Moguće zape koji svijetli tren
Na svome letu u njezinoj duši,
Al i taj spomen past će kao list
Minulog ljeta, što se suši.

Zato se ne treba čuditi što se uskoro nakon toga uspoređuje sa slamkom u silnom viru, prepušten »tajanstvu ljubavi«, za koji zna da »guta kao bezdan«. On je spreman da bolju plati aureolu ljubavi i nalazi ubrzo svoj credo *Povratka* koji mu nikada nije dopuštao da zaboravi biser u zametnutoj školjci.

Cesarića ćemo naći i kako *à la mode* obilazi oko *Predgrađa* i *Mrtvačnice najbjednijih*, kako sažaljeva *Staru kurtizanu*, kako čita Gorkoga, ali i kako graktavog burevjesnika pripitomljuje u *Poludjelu pticu* koja leti samu sebe na krilima vjere. Zato nije čudo što su ga pozvani nastojali trajno kooptirati u opciju što se kitila terminom »ljevičarstvo«, koji naoko izgleda revolucionarno.

Konačno ćemo Cesarića zateći kako priznaje da njegovo srce nije samorodno.

Neprekinuti lanac srca vodi
Od našeg srca u davnu davninu.
Čuješ li grohot? To tvojoj slobodi
Smiju se pređi nestali u tminu.

.....
O srce moje! Da li mržnjom goriš,
Il čežnjom jecaš, il zanosom sijaš,
Ti svuda vučeš lanac svojih pređa,
I ti si samo iskusni robijaš!

(Srce)

Naći ćemo ga pod udarom kritike od strane komunista jer u sebi prepoznaje *hereditarnog* dezertera, jer ne pristaje da se smatra isključivim proizvodom tekućih političkih i društvenih okolnosti, jer se ne da umijesiti u pšeničnu pogaču koja je rodila na pirici — kako je po Staljinovu shvaćanju marksizma Lisenko naučavao i batinao. Cesarić je vjerojatno bio zapamtio kako je Isus govorio da se »sa trnja ne beru smokve, niti se s gloga trga grožđe«.

Uočiti ćemo Cesarića kako u istom banovinskom raspoloženju — vjerojatno s najrodoljubivijom pjesmom u cijeloj hrvatskoj poeziji («Trubač sa Seine») — sudjeluje u Akademijinu natječaju za pjesmu godine.

Međutim, Cesarić se ipak nije prepustio nijednoj od četiri ponuđene ideologije: on se ne skriva u nepovrat; on ne želi postati prirepak zakašnjeloj hrvatskoj buržoaziji što se skrivala iza seljačkog imena; on ne vidi izlaz u vraćanju na početnu poziciju zamjenom društvenih uloga; on ne može da probavi tradiciju koja je stotinu godina nakon Jelačića i devetnaest stotina godina nakon Isusa počivala na feudalnom i kmetskom mentalitetu.

On ostaje sam samcat sa svojom vatrom ljubavi koja

Sve jačim šumom javlja se iz peći.
I ko da znak mi daje, zapucketa.
To vatra hoće nešto reći.

Ali ja vatru samo slušat umijem,
I čudnovata spopada me sjeta,
Što njezin jezik ne razumijem.

(Sam sa vatrom)

Cesarić još uvijek sluti da ga prava poruka čeka čak i nakon što mu se otela *Pjesma gorka*, jer arija njegova *Povratka* kao

Nešto duboko, ko pjesma starine
Pjevana altom u tišini mraka,
Teče u moje srce iz nizine
Od nizova i hrpa svjetiljaka.

(Večernji vidik)

On je isprobao sve četiri opcije, ali za sebe od njih nije mogao mnogo *uzeti* na svoju radost.

Na domaćoj gozbi su čudna veselja
I pjano se bunca i buči.
Sudbina, što drugima nalijeva vina,
Tebi će naliti žuči.

(Pjesma gorka)

Dapače, Cesarić niti ne želi uzimanjem doći do radosti. On do radosti dolazi davanjem. On zna da iza »stakala vagona nisu sjene« nego ljudi, njegovi ljudi. On odbija odljepljive i promjenljive ideološke parole koje su privremeno i prisilno nalijepljene na četiri vagona, ali to ga ne priječi da njegovo obigravanje preraste u pohođenje njegovim pravim »vagonašima«, što bježe sami od sebe u »modernoj čergi«.

Cesarić je kao »mala kap pomagao da se ljudski san može tkati«: da nam bježanja ne budu nepovratna, da nam revolucija bude znatno manje boljševička, da nam Crkva bude manje feudalna i da narod počne nalaziti svoju dušu. I sve to zato što je slutio koja je zadaća depozita ljubavi i »koliko nas vežu neki stari lanci«.

Ras-korak

Kad bi ljudski vijek bio neprolazan, za čovjeka bi, možda, bilo važno tko je ili što je. Ovako je, u prolaznosti života, za čovjeka važno kako upotrebljava svoj život i što doživljava. U »potrošačkom« društvu forsirana dilema »imati ili biti« ima ograničenu i drugorazrednu ulogu. Osnovna je ljudska dilema »živjeti ili biti«.

Osnivač ili pokretač kršćanstva bio je suočen s tri ljudska ideala koji su bili temelj triju starih svjetova: opstati, biti i funkcionirati. Isusu se činilo da ni Izrael, ni Grčka ni Rim nemaju pravi odgovor na čovjekovo pitanje o njegovu vlastitom, pojedinačnom životnom problemu osobne identifikacije. Rasni opstanak putem kolektivizacije osobne identifikacije, koji je bio formuliran kao ideal od Abrahamovih dana, gomilanje individualnih sposobnosti i vrlina, koje je bilo osnova izgradnje grčke polikratske kulture, i uklapanje u društveni mehanizam kao zalag osobnog zadovoljstva, što je činilo osnovnu motivaciju za angažiranje rimskih građana, nisu se činili Isusu kao pravi daljnji put čovjeka, koji se otrgnuo divljaštvu i nemoći kroz tri velika spomenuta društva.

Za čovjeka, slobodna od sila prirode, vlastitog neznanja i *tutorstva* vlasti, po Isusovu poimanju, važan je doživljaj života. Isus pita svakog čovjeka: »Što će čovjek dati u zamjenu za svoj život?« (Mt 16, 26)

Pred Cesarićem se, kao i pred svakim drugim čovjekom, pojavilo pitanje upotrebe života pridruženog njegovu vlastitom »dragom ja«. Čovjek svoje »ja« ne može promijeniti, poboljšati ili uvećati. Čovjek može samo obogatiti ili umnožiti, »spasiti« ili upropastiti, oploditi ili sterilizirati život kojemu je njegovo »ja« neposredni i jedini ljudski očevidac.

U svojoj podrugljivoj besjedi o ljiljanima, pticama i Solomonu, uzoru svih imperatora i imperijalista, Isus govori kako je čovjek samo čovjek, onako isto kako je ljiljan ljiljan ili kako su ptice ptice. Njihov identitet, njihovo biće je definirano. Ono je u Božjoj ruci. Ljudi ne mogu biti lijepi kao ljiljani, niti mogu prhnuti kao ptice, makar imali moć i prominenciju jednog Solomona. Međutim, ono što ljudi imaju u svojoj ruci jest upravo život što je pridružen njihovoj singularnoj individualnosti. Ne uvidjeti razliku između »sebe« i svoga života predstavlja kobnu životnu pogrešku, jednostavno zato što se radi o jednoj konstanti i o jednoj promjenjivici, o nečemu što se ne da mijenjati i o nečemu što se može modificirati, poboljšati, obogatiti, reformirati, obratiti ili ponovo stvoriti. Isus govori o novom rođenju čovjeka, o preinaci i o novom dimenzioniranju života čovjeka. U vatrometnoj pouci Nikodemu, koji je *post festum* dao svoju neupotrebljavanu grobnicu za ukop Isusova tijela, Isus urgira oslobođenje cijelog života od vlastitog »ja« i predlaže »srljanje« za vjetrom života, za Duhom kojeg je kasnije nazivao davateljem i braniteljem života. Pustimo, međutim, načas razvijanje ove teme i vratimo se Cesariću.

Na mučni put ko nekoga me šalje?
Ko izgubljeno dijete sam na cesti!

Ovo su, možda, najdublji i najiskreniji njegovi stihovi. Stihovi Cesarića iz njegovih zrelih pedesetih godina. On je bio zapljusnut i zabezeknut gluhoćom i neodazivom na svoj zov, koji je izvikivao zato što je sam osjetio da je pozvan da zakorači u novi život, u svjetliji život, u začarani život svoje »jave ljubavi koja je bila ponad svih snova«. Međutim, »gluhoća srcâ koga neće smesti«?

Cesarić je bio sam: on je prisiljen na »krik iz noći mučne, probdivene«; on je »ko brod u mrtvoj luci«; on je »ko lopoč u bari rođen«; on »krvari svojim nebom ni od koga gledan«; sve se njegove želje »povlače u dušu i žive u muku«; on je »trgnut iz snova ispršenom javom što ga ispunja čemerom i šutnjom«; on osjeća da »uzdiglo srce mora pasti«. Cesarić je bio toliko sam u okruženju ljudima da se »odavao« životu s leptirima, bubama, brezama, s vatrom, s lutkom »koja mu je bila utjeha usred bola«.

Vjetar je njihao travke,
Bumbara čuo se glas,
Skakavci skakahu živo:
Bilo je mnogo nas.

Predugo biti sam, naći se sam ne samo u početku života nego i uoči obračuna upotrebe života, neizostavno vodi okretanju k samom sebi, jer života nema bez drugih, bez bližnjih, bez ljudi koji imaju iste ideale, vrijednosti i muke. Zato Cesarić bdije i piše »Bdjenje«. A ubrzo zatim u svojoj ispovijedi života povjerava se do kraja.

Nad svojim poletima palim
Neću da plačem i da kukam.
Preponosan da sebe žalim,
Ja pjesmu svoje propasti fićukam.

A svi što prolaze u propast
Nerado na svom putu staju.
Sam sebi ja se hoću dopast.
Gle kako vedar idem svome kraju!

Samo kadikad, iznenada,
U srcu nešto me zazebe.
Protrnem. Čudan bol me svlada:
Izgubio sam sama sebe.

Zanijeme tada moja usta,
Već navikla na drske zvuke.
Oko mene je tama tako gusta.
— Eliza, gdje su tvoje ruke?

Ova potresna bilanca života »što se skrivao u dubini, ispod leda na površini«, ovo naoko neuspješno kaptiranje »vala jedne ponornice što je tekla ispod pustog polja« svjedoči više nego išta da je Cesarić bio i ostao sam: bez odziva na poziv za pridruženje u rađanju u novi život, ali i bez povratka u borbu za opstanak (što pjesnici često čine u dozrelim godinama).

Kako se moglo dogoditi da se Cesarić osjeća sam u svom svijetu ljubavi? Kako to da nije bio postigao prepoznanje istine o svom životu? Zašto nije uspio naučiti »razumijevanje jezika vatre«, iako ga je »spopadala čudna sjeta« što je tako bilo ispalo? Zašto Cesarić, unatoč izvrsnom postavljanju prema čovjekovu položaju u svijetu i u odnosu na ideologije koje se »prirodno« generiraju u čovjekovu suočenju s promjenama, nije uspio da se odredi u odnosu na promjene života, u odnosu na evoluciju ljudskog roda — u odnosu prema samome sebi? Cesarić je valjano upotrebljavao život, ali to nije uspio prepoznati! Kako to? Zašto nije uspio naći prepoznanje s Isusom? Zašto je Cesarić govorio o svojoj propasti dok je u druge živote bacaio snopove svjetla?

Čitajući stihove iz pjesme *Ivan govori*, teško je ne sjetiti se Franje iz Assisija. Ali to nije jedini razlog što spominjem Franju. U nastojanju da sebi odgonetam Cesarićevo neprepoznanje istine pomišljam na one koji su u procesu prepoznanja istine o ljudskom životu došli najbliže k Isusu i koji su s njim bili u najtješnjem »dosluhu«. Zato sam pokušao zaviriti u Franjin život, ali isto tako i u živote Ivana Krstitelja, Tome Mora, Ignacija Loyole i Tereze Martin. I, dakako, Isusa.

Otvoren i trijezan pristup tim ljudima, koje Crkva izlaže kao uzorke dobrog prepoznanja istine o ljudskom životu, otkriva isti onaj životni model koji izranja iz studija Cesarićeva unutrašnjeg života kroz njegovu poeziju. Ovi prvi koraci »usporedne kršćanske duhovnosti« ili, učeniije, »komparativne spiritualne teologije« otkrivaju da su veliki, čovjekoliki sveci — kojima svetost nije »nategnuta« niti dokazana njihovim krepostima i čudesima, nego kojima je bila jednostavno prepozna-

ta i priznata — imali svi odreda isti duhovni put kao i Cesarić. (Vjerojatno, kao i svaki čovjek.)

Svi su ti spomenuti velikani ljudske evolucije po srcu (a ne po mišicama i vijugama, po novcu, spretnosti i domišljatosti) počeli od dara ljubavi. Njihov je um s početka bio programiran i ispran deklarativnim pristajanjem njihovog svijeta, društva i naroda uz određene ideale, koji su bili idealizirani, prazni i lažni u isto vrijeme. Zato su svi »realni« ljudi njihova vremena — oni koji nisu bili opčinjeni i opterećeni nikakvim depozitom ljubavi — u stvarnosti pristajali, unatoč svojim »časnim zavjetima«, uz najbezdušniju, krvavu i najbezobzirniju borbu za opstanak.

Kada su spomenuti oslušivači *ljudske* evolucije osjetili snagu i mogućnost da nešto učine za svijet koji je dolazio, oni su se našli obmanuti, izigrani, prevareni i ostavljeni na cjedilu. Osjećajući žar svoga dara ljubavi i gotovo u afektu, oni su se sami izopćili iz svog društva, iz svoje klase, iz svijeta koji nije mogao zadovoljiti njihove temeljite, duboke i iskrene životne težnje i ideale. Nakon manje ili više svečanog samoizagnanja počinjala je njihova prava muka: upoznanje prave istine o čovjeku, istine o upotrebi vlastitog života, o određenju vlastitog 'ja' u odnosu prema svemu ostalome, o svjesnom i ne više intuitivnom fundiranju vlastitog života. Ova istina osim što je njima trebala da bude prihvatljiva i razumljiva trebala je da i drugima bude saopćiva. Energije što struje iz dara ljubavi trebalo je kanalizirati u veliki život za svijet, za Boga, za duše, za ljude, za bližnje, za čovjeka. Zato nakon samoizagnanja slijedi niz godina zbrke, tmine, nesređenosti, jalovog tabanja slijepom ulicom i, kako je netko rekao za Franju, »prave poremećenosti uma«. U takvoj situaciji pomisao na samoubojstvo postaje bliska alternativa rješenja jer se čini da je izlaz iz tmine nevjerojatan, a rješenje problema nemoguće.

Ali u svim je spomenutim slučajevima, nakon upornog obigravanja oko modela života u koji su ti privremeno suludi i »gotovo« shrvani velikani uporno vjerovali, odjedanput banula zraka svjetla koja je istovremeno rasvijetlila tminu i izbacila svoje konzumente u nezadrživu aktivnost propagiranja svog rasvijetljenog ideala. (Spomenut je ključni Ignacijev »obasjani trenutak«.)

Poslije takvog trenutka prosvjetljenja drugi se ljudi počinju gurati, jatiti i gomilati oko zvijezde budućeg svijeta kao leptirice oko lampe koja svijetli u tmuni. Tih se pristaša-leptirica oko budućih svetaca uskoro nakupi tako mnogo i s tako različitim stupnjevima razumijevanja ideala, koji njihovi protagonisti nastoje promicati bez ikakva idealiziranja, da luč novog svjetla potpuno pomrači u duši samog lučonoše.

Tada nastaje kritični trenutak obračuna. Život koji je bio stavljen u službu ili na kocku željenog ideala kao da ne donosi prave plodove. Čini se čak da je umjesto mira »u mrtvoj luci« došlo do krvavog obračuna koji ne spada u novi svijet koji je bio najavljen i obećan. I tada se postavlja pitanje: čemu sve skupa? Je li život upropašten? Je li potraćen? A možda se moglo — umjesto ludosti izabranja, umjesto guranja nosa u svijet ljudske sutrašnjice, umjesto trčanja pred rudo slije-

pih sila što reguliraju razvitak ljudskog roda kroz borbu za opstanak izborom jakih pojedinaca koji osiguravaju uvijek privremeni red i zakon — nekoga prehraniti, napojiti, odjenuti, poučiti, pohoditi ili utješiti?

U tom kritičnom trenutku dolazi do provjere prepoznanja. Posljednji trun iluzije treba da bude iscijeđen, posljednji trag nečistoće odstranjen rafiniranjem i posljednji ostatak vlastitog »ja« otpisan iz životne igre. U tom se trenutku provjerava ne spremnost da se u projekt ulože sve životne energije i sve životne vrijednosti, nego spremnost da se cijeli životni pothvat prihvati kao promašaj, poraz i slom i da se u tom vidi pogodak, uspjeh i uzlet.

Nitko od velikih nije pod konac bio siguran je li mu život bio valjano upotrijebljen ili je bio prokockan. Nema iznimke. Nitko se od tih velikih nije znao i usudio pouzdati u zasluge, kreposti, u djela koja su neobjašnjiva prirodnim zakonima (kao što je bilo Franjino pripitomljenje vuka), u gomile učenika i sljedbenika, u glas svetosti ili u svoj izgrađeni ili nametnuti »kult ličnosti«. Taj trenutak sastavljanja životnog završnog računa predstavlja »stani-pani« svakog života. Nema izuzetaka, falsificiranja, ispuštanja stavki ili preknjižavanja! Goli saldo!!! Sve ili ništa? Uzlet ili pad? Spasenje ili propast? Uspio ili potraćen život?

»Što čovjek može dati u zamjenu za svoj život?« Ništa!

Ivan Krstitelj je u svojoj životnoj stisci, kada je čamio u Herodovoj tamnici jer se miješao u kraljev brak, nakon svega što je izveo na Jordanu, uključivši upiranje prstom u Isusa »koji je trebao rasti«, poslao k Isusu učenike da ga pitaju »je li Isus onaj pravi ili treba drugoga čekati«.

Isus je pred polazak u Jeruzalem, kako bi ispitao je li se uklopio u Izaijinu predodžbu o Mesiji i je li narod prepoznao to uklapanje, grozničavo pitao svoje učenike nakon njihova povratka iz prvih misija »što ljudi misle tko je on i što oni, učenici, misle tko je on«. Onda mu se nakon njihova i Petrova odgovora ožarilo u preobraženju lice. A u Jeruzalem je ujahao na magaretu jer se htio osvjedočiti hoće li narod, kako je Izaija bio prorokovao, prihvatiti kralja i spasitelja na toj toliko »nekraljevskoj« životinji. (Predsjednik u »fići«!)

Franjo je nakon svega što je bio učinio za Italiju, koja je u njegove dane jednako mahitala kao i u naše, pošao na La Vernu da od Isusa primi *stigmata*, svjedodžbu da je život proživio onako »kako Bog zapovijeda«, kako je Isus bio preporučio i kako je Franjo bio posebno poručio onim riječima: »Obnovi moju Crkvu!«

Toma More nije pitao nego je čekao. On je jedva čekao da se dogodi ono što se dogoditi moralo. On je znao da čovjek, čije su »ja« nazivali svečanošću i koji je u doba engleske renesanse utjelovljivao sve »humanističke« ideale starih Grka, ne može na krilima društvenog uspjeha i u svijetu koji je on prozreo, prezreo, preletio i nadletio svojom *Utopijom* uzletjeti u nebo. On je, kad je bio uhapšen zato što se nije htio miješati u kraljev brak, sluteći da će mu se glava otkotrljati na Tower Hillu odahnulo riječima: »Zahvalimo Bogu, bitka je dobivena!«

Ignacijevu je djelo za njegova života izbjeglo sjekiri sloma zato što se on nasamovao i navucarao dulje od drugih (punih sedamnaest

godina!) i što ga je zapalo da sjekira posthumno padne na njegovo djelo iz ruku jednoga pape, kojem su Ignacijevi sinovi bili poslušni »kao štap u starčevim rukama«. Da Ignacije nije izbjegavao slom za života svjedoči jedini sačuvani izvadak iz njegova dnevnika, pisan u vrijeme kada je kao priznati poglavar Reda činio korak za koji je znao da obično predstavlja izdaju Isusa. On je taj korak učinio jer je to bio jedini način da spasi papinstvo! Ignacije kao da se čudio utjehama koje su pljuštale u njegovu dušu kad je činio ono što je njega bilo naglano da pokrene ono što se naziva Ignacijevom reformom.

Ni »Mala« nije prošla bolje od ostalih velikana. Samouka Tereza Martin, koja je bila rano shvatila (u svojoj osamnaestoj godini) da je kompletno kršćanstvo sadržano u dvojcu Izaija — Isus i koja se može uključiti u »trojac« bez ikakve konkurencije, u svojoj je dvadeset drugoj godini (dvije godine prije smrti) pitala je li Bog »ljubav ili sudac« i ponudila posljednje mrvice svoga »ja«, pa čak i svoju »svjetlost vjere« kao cijenu da joj se poštede krila ljubavi kako bi mogla vječno letjeti »kao poludjela ptica«. Toliku nesigurnost u valjanost upotrebe svoga života teško je bilo očekivati od osobe koja je bila rekla »da će nakon smrti, doduše, vidjeti Boga, ali da što se tiče života s njim ne može imati ništa više od onoga što je u takvom obilju imala već ovdje na zemlji«.

Cesarić je očekivao slom. On je pjevao o palim poletima, o praznim rukama, o prosjačenju, ali u kritičnom trenutku obračuna svoga života nije prepoznao da je »slom« riječ iz rječnika »svijeta koji propada« i protiv kojega je svijeta on rovario svojim depozitom ljubavi. A bio je tako blizu rješenja! Gotovo kao Izaija, kao Isus, kao Tereza.

I gle! od pjesme žutokljunca
Odjednom vrt je prepun sunca.
(Početak proljeća)

Cesarić je bio ono što »odrasli« svijet, svijet borbe za opstanak naziva »žutokljuncem«. Ali je od poezije tog žutokljunca bezbroj života bivalo prepuno sunca. Samo ga Cesarić nije vidio u trenutku obračuna u svom životu. On od »leptirica noćnih što su mu oko života kružile« nije vidio svoje svjetlo. Kao i Hus i on je »gorio i svjetlost bio«, ali od svoje tmine nije vidio svoje svjetlo.

Cesarić je slutio, ali nije prepoznao da žutokljunci pomiču svijet, a da ga »odrasli« zazidavaju, opkopavaju i u verige stavljaju. To je prvi uočio Izaija, realizirao Isus, a nitko bolje prepoznao od Tereze. Cesariću nije bilo dano da naslage kršćanske tradicije provrti do prepoznajna. A nije ni čudo, jer je za to trebalo više energije nego što se čini da ju je Cesarić imao (»Ko izgubljeno dijete sam na cesti!«) i uložiti mogao. Tereza je govorila da za svetost treba imati neograničenu energiju. Nije ni čudo, jer je teško bilo razbiti predodžbe o Isusu kao kralju, o Bogu kao sucu, o onoj bijedi od galilejskih ribara kao o »crkvenim knezovima«, o Evandelju kao bon-tonu sračunatom na održanje postojećeg stanja, o Crkvi kao o matičnom uredu ili ukopnom društvu, ili, u najboljem slučaju, kao o poduzetniku »klasične« naobrazbe koja je stvorena u civilizacijama na koje se Isus bio okomio.

Cesariću nije bila dana dovoljna energija da razbije »školjku kršćanske tradicije« i da se dokopa bisera Isusova puta, istine i života, bisera koji sjaji sa svih stranica Evanđelja ako se odgrne koprena interpretacije kojom je feudalna Evropa zastrla Isusa, njegovu nauku i njegov život kako bi poduprla uspjeh svojih barbarskih naroda u svjetskoj borbi za opstanak.

Blago njegove poezije sastoji se u tome što je u njoj ispovjedio svoju nemoć da učini posljednji korak na putu do prepoznanja. To se čini puno vrednijim od sakrivenog prodora u svijet prepoznanja koje mnogi, za koje se čini da su uspjeli na tom putu, sakrivaju. On je uspješnije i vjernije od bilo koga dao opis puta, istine i života prikraćenih za prepoznanje njihovog modela. Na drugima je preostalo da samo opišu zadnji korak — prepoznanje uspjeha u slomu. A sloma se, izgleda, svi boje!

Cesarić očekuje da se i drugi upute njegovim putem.

Mili moj! Ti, koji dolaziš za mnom,
Da srcem oko sebe osvjetliš svijet,
Nemoj se varat i ne daj se varat —
Odreži krila pružena za let!

(Pjesma gorka)

Da bi se oni koji krenu njegovim putem pomogli njegovim iskustvom, a u skladu s iskustvom i uspjehom, odnosno slomom Ivana, Franje, Ignacija, Mora i Tereze Martin, treba da kažemo što je Cesarić od svoje strane propustio da učini.

On je »sam sipao sol u svoje rane« umjesto da traži melem za njih od onoga kojemu su prvom bile otvorene. On je trebao pitati da mu se da, kucati da mu se otvori i tražiti uporno da nađe. Njega, unatoč onom što piše D. Jeremić, ne možemo zateći na koljenima. On to kaže u »Molitvi«. On i to ispovijeda u *Svojim poletima palim*.

Molitva, traženje, pitanje i kucanje jedini su način kako se do nečega dolazi u svijetu ljubavi, u nebeskom kraljevstvu To Isus otvoreno kaže. Razlog za to nije proizvoljnost. U svijetu u kojem nema nadmetanja; natjecanja i konkurencije jedini načini razmjene su ponuda i prošnje. Cesarić je ponudio sve što je imao, ali nije uvidio da se mora oglasiti da dobije. Tome se ne treba čuditi, kad su svi oko njega otimali! On je želio i trebao svjetla, ljubavi i prepoznanja, ali kao da nije imao hrabrosti da traži.

Ko zna (ah, niko, niko ništa ne zna,
Krhko je znanje!)
Možda je pao trak istine u me,
A možda su sanje.
Još bi nam mogla desiti se ljubav,
Desiti — velim,
Ali ja ne znam da li da je želim,
Ili ne želim.

A ohrabrenje i energija dolaze sa svjetlom prepoznanja.

Koga probuditi?

U jednom razdoblju čekanja na »obasjane trenutke« Tereza Martin piše kako joj nije ugodno biti bez onoga radi čega se sama izagnala iz Belle epoque Treće francuske republike, ali da zna kako će »Isus prije izgubiti strpljenje u čekanju jednog na drugo«. Isus je bio nestrpljiv, pa čak i »nasrtljiv« u toku svoga života. Vidjeli smo kako se je još za života svima razdao za »jelo i pilo«. Zato činjenica da ga danas baš previše ne vidimo kako gostuje u ljudskim srcima, a pogotovo ne kako u njih provaljuje »ko bujna rijeka u korito novo«, navodi na pomisao da je možda utamničen ili interniran, da mu je uskraćen publicitet ili da mu se ne dopušta emitirati na pravim valovima — na valovima ljudskog srca ugođenog sadašnjim stupnjem ljudske evolucije.

Budući da je Isus sam govorio učenicima da će im suprotstavljajnja i oporbe protivnika samo olakšati posao širenja njegove poruke, treba zaključiti da nešto nije u redu s njegovim prijateljima i promicateljima. Isus je upozoravao »prvu generaciju« svojih učenika da bi se s vremenom tako nešto moglo dogoditi — naglašavajući da će im budućnost biti onakva kakvom je sami organiziraju (Mt 16, 19) — jer su oni, kako im je i sam govorio, veoma sporo shvaćali »čežnju njegove biti« (Iv 14, 9). Današnji nam dani, kao i dani Cesarićeve mladosti, pokazuju da su Isusovi doktrinarni protivnici — oni koji misle da se svijet mijenja revolucijama, a ne evolucijom — Isusa ostavili na miru i da idu samo za »vlašću, zlatom ili hljebom« i da smo zapravo mi, Isusovi baštinici, postali u neku ruku njegovi tamničari ili cenzori. Nikako da nam se zalomi pa da Isusa pustimo do onih koji su »umorni i opterećeni« borbom za opstanak, a da ga prestanemo nametati onima koji su za takvu borbu orni.

Možda Isusov poziv svom institucionalnom baštiniku ne bi danas trebao da bude puno drukčiji od Cesarićevih stihova ako bi se samo riječ »stih« zamijenila riječju »križ«.

Sav život moj u tvojoj sad je ruci.
Probudi me! Proživjet ćemo oba
Sve moje stihom zadržane sate,
Sve sunčane sne iz davnog doba.
Pred vratima života ja sam prosjak.
Čuj moje kucanje! Moj glas iz groba!

Ne treba više pokazivati da je Cesarić bio sve podredio ljubavi i da je dobro znao zakone ljubavi. Ove sam stihove naveo da se vidi kako je i njega zadesila ista sudbina kao i Isusa.

U posljednjim Isusovim riječima pred plenumom njegovih učenika u »Svećeničkoj molitvi« otkrivamo njegovu iskrenu, duboku i nježnu ljubav prema učenicima, ali i groznicu smrti koja u brzim ritmovima otkida buktinje vapaja uoči rastanka.

Oče!
Hoću da i oni koje si mi dao

budu gdje sam ja,
da i oni budu sa mnom:
neka gledaju moju slavu,
slavu koju si mi dao
jer si me ljubio
prije postanka svijeta.

Oče pravedni!
Svijet te nije upoznao,
ja te upoznah;
a i ovi upoznaše
da si me ti poslao.
Njima sam očitovao tvoje Ime,
i još ću očitovati,
da ljubav kojom si me ljubio
bude u njima —
i ja u njima. (Iv 17, 24—26)

Isus je želio da bude u onima *koje mu Otac daje*.

Čini se da bi ono što je dosad ovdje napisano moglo u mnogim životima probuditi Cesarića. Ostaje nam još da pokušamo za uzajamno prepoznavanje uskrisiti i onog prvog Lazara, čiji je život u našim rukama već dvadeset stoljeća i da konačno predstavimo Isusa i Cesarića jednog drugome.

Središnji element Isusove nauke o svijetu i čovjeku u svijetu te novost koju je Isus donio čovječanstvu jest učenje, objava ili vijest o nebeskom kraljevstvu. Učenje o nebeskom kraljevstvu među ljudima, ovdje na ljudskoj krvavoj, zatrovanoj i podijeljenoj zemlji predstavlja povijesnu i sudbinsku novost. To je objava početka posljednje od tri faze čovjekove evolucije.

U prvoj fazi razvitka ljudskog roda, u kome je od praskozorja živjela slutnja o Bogu kao izvoru i smislu života, čovjek je postao stabilan dvonožac i počeo marljivo upotrebljavati svoje slobodne ruke ne samo za prilagodbu okolišu nego i za preinaku okoliša.

U drugoj fazi čovjek je izgradio civilizacije u kojima nije dopuštao da njegova iskustva budu zaboravljena i u kojima je nastojao organizirati svoj opstanak ustanovljenjem poretka kojemu je svrha osiguranje kontinuiteta uz mogućnost izbora naboljih opcija napretka.

Darwin je lijepo objasnio kako su se žive vrste stvarale i kako su propadale. Pripitomljeni i civilizirani dvonožac nije — uza sve napore da upozna i utvrdi što su sklad, ljepota, harmonija i mudrost — mogao svoj razvitak otrgnuti iz zagrljaja borbe za opstanak. Tri velike antičke civilizacije, što su se prvo nastavile u civilizaciju bijeloga čovjeka i koje se sada nastavljaju u buduću svjetsku civilizaciju, maskirale su individualnu borbu za opstanak borbom za opstanak društva, strukturirane ljudske zajednice koja iznutra služi kao polje omjeranja snaga u borbi za vlast, a prema vanjskom svijetu kao obrambeni ili osvajački mehanizam.

Civilizacije su otrgle čovjeka iz zagrljaja nemoći i neznanja, ali su uspostavljanjem principa, ideala i vlašću kontrolirane religije u svrhu

grupiranja i iskorištavanja ljudskih kapaciteta gurnule čovjeka u žrvanj kolektivne identifikacije. Ako se ideali, principi i religija ne proglašavaju vječnima i kao takvi ne utuče u glave ljudi, oni ne mogu vršiti funkciju homogenizacije i pacifikacije ljudskih kapaciteta u službi borbe za opstanak društva kao cjeline. Oni tada ne mogu poslužiti ni kao sredstvo za umirenje razigranih pojedinaca kojima pristajanje uz postojeće stanje društva ne može donijeti ispunjenje života, kojima »krošnja podrhtava i onda kada vjetar spava«.

Ako se principi, ideali i religija proglašavaju vječnima, onda oni postaju kočnica razvitka. Koliko god se interesi jednog društva ili jedne civilizacije pažljivo i nakon dugog iskustva nastoje formulirati tako da dugoćono ili »vječno« podupiru realizaciju zacrtanih interesa, ipak se jednog dana — obično onda kada dugo obuzdavane promjene provale nezaustavljivo — pokaže da su ideali, principi ili vjerovanja neadekvatni za osiguranje prosperiteta, reda i konkurentnosti u odnosima s drugim društvima. Ako u takvim situacijama imperijalizam — koji je uvijek znak da su promjene bile predugo obuzdavane, prikrivane ili ignorirane — ne donese plodove na starim principima, onda društva napuštaju principe. A kako napustiti ideale, principe ili vjerovanja koja su bila vječna? Revolucijom! A ljudi će već pod nekakvom novom čizmom prihvatiti novog boga ili bogove, principe ili ideale koji će opet do daljnjega biti »vječni«. Tako se čovjek kao »yoyo« baca sad gore sad dolje, prema potrebi *vlasti* bez koje, izgleda, nema ni reda, ni proizvodnje, ni opstanka i koja nastoji da čim dulje zadrži kontinuitet, a onda se revolucijom vrati na nekadašnju, početnu poziciju, kao što kaže sama riječ »revolucija«.

Princip vlasti, to jest cikličkih smjena kontinuiteta i revolucije, predstavlja poremećaj evolucije kao osvjedočenog i provjerenog postupka razvitka ljudskog roda, koji se još uvijek sastoji od pojedinaca kao integralnih jedinica društva prirodno zaštićenih dvjema činjenicama: (1) međusobnom različitošću svih ljudi i (2) nemogućnošću jednog čovjeka da bez privole gleda u dušu drugom (ako i tada može išta shvatiti). Tako se ljudski rod bez ikakvih teorija i »izama« nalazi između Scile i Haribde, promjene i kontinuiteta. Društva još uvijek ne uspijevaju da kontinuitet učine evolutivnim, kakve su i promjene, nego ga prelamaju kratkim razdobljima u kojima neopuštene, neprihvaćene i zapostavljene promjene eksplodiraju u društveni kaos i nasilje nad ljudskim životom.

Zapreka je uspostavljanju evolutivnog kontinuiteta interes: interes dominantne snage društva koja se nametnula kao najprikladniji nosilac interesa cijelog društva (što je uvijek dubiozan pojam) u nadmetanju s drugim društvima. Ali interes je na kraju uvijek pojedinačan. Tako su interes pojedinaca i nadmetanje među zajednicama neprijeporni i očiti uzrok sukoba, ratova i revolucija.

Zato se u žarištu osnovnih ljudskih pitanja — smrti, trpljenja i ispunjenja osobnog ljudskog života — nalazi pitanje evolutivnog razvitka ljudskih zajednica. Upravo u svrhu dobivanja zadovoljavajućih odgovora na pitanja o smrti, trpljenju i ispunjenju života treba osigurati razvitak ljudskog roda evolutivnim putem — onako kako je teklo stvaranje

i razvitak čovjeka. Današnje vrijeme brzih tehnoloških promjena, koje se može uspoređivati s vremenima revolucija, pokazuje kako nasilan i prisilan razvitak unazađuju *ljudsku* evoluciju i razvitak. Zato je Isus neprestance inzistirao na miru kao nadi da se bez potresa premoste intervali prekida kontinuiteta, odnosno da se osigura postupni razvitak.

Osnovne pretpostavke uspostavljanju evolutivnog kontinuiteta očito su eliminacija pojedinačnog interesa i uklanjanje granica među ljudskim zajednicama. Ali ne u geografskom i teritorijalnom smislu, nego granica ljudskoj svijesti i u ljudskoj duši! Društvena rezultanta pojedinačnih interesa jedne zajednice traži distanciranje te zajednice od drugih. Zato se podređenje ljudskih interesa pojavljuje već dugo kao zadaća koja traži temeljito rješenje. Ako se pojedinačni interes demaskira u brigu za opstanak ili konačno u brigu te ljudske jedinice za samu sebe, za *sebe kao takvu*, onda se konačno rješenje sovdi na rješenje pitanja čovjekova života, smrti i smisla života.

Zato se Isus usporedo okomio na rimski svijet, kojemu je »religija« bila održanje samog društvenog sustava i koji je bio uklonio iz ljudskog života pojam osobnog Boga, i na grčki svijet, koji je tražio opstanak zajednice u uspješnom nadmetanju pojedinaca. Isus je plaćanjem poreza caru sankcionirao razgraničenje potreba društva od ljudske potrebe za osobnom identifikacijom nagoneći vlast da se brine za održanje sustava bez uzurpacije ljudskih duša. Govorom na gori Isus je distancirao svoj novi svijet od međusobnih ljudskih nadmetanja i njegovanja vlastitih interesa. Još mu je trebao jedan element: uvjeriti narode da prestanu da se međusobno distanciraju i nadmeću. Za to mu je bila potrebna revizija principa, ideala i vjerovanja vlastitog naroda. Izrael se trebao dobrovoljno odreći izolacionizma i ksenofobije na koje je bio natjeran zbiljom ili navučen Abrahamovim savezom. Izrael je trebao postati svjetlo narodima. Isus je htio da se Izrael prene, da poslušati ritam promjenâ što dolaze same po sebi i da povede svijet u novu fazu evolucije, bez nadređenosti osobnih ili nacionalnih interesa, bez borbe za opstanak, evolucije putem brige za druge i slobodne razmjene darovanog života među ljudima i narodima.

Isusovo nebesko kraljevstvo predstavlja novi svijet stalnog pomaka u novo i stalno primaka vječnosti. To je svijet napretka ljudskog roda evolucijom, bez borbe za opstanak, ali i bez revolucija u kojima se životinjskim obračunom borbe za opstanak nadoknađuje kočenje napretka kontinuitetom bez promjena. Nebesko je kraljevstvo svijet evolucije oplemenjivanjem ljudskog srca i podlaganjem ljudskih mišica i ljudskog uma ljudskim srcima.

Civilizacije su umjesto neprekdnog »darvinističkog« obračuna među ljudima uvele kontinuitet vlasti, koja štiti interese onih što su zauzeli povoljne društvene pozicije, dopunjen koncentratom borbe za opstanak, zatvorene u kaotične intervale ljudske povijesti, koji se nazivaju revolucijama. To je najznačajnije dostignuće razvitka ljudskog roda u fazi civilizacijâ. Ti intervali, u svijetu u kojem su industrijska i električna revolucija svedene na muskularnu i cerebralnu pro(s)tetiku dvožaca, mogu donijeti kaos koji zemaljska kugla možda neće moći podnijeti

Pitamo se: »Kakvu vezu s Isusom ima sve ovo?»

Ako je komu teško prihvatiti činjenicu da je Isus bio i Bog, ne bi bilo »neznanstveno« (kome je uopće stalo do znanosti, osim onima koji su s njenog naslova plaćeni?) razmisliti o neobično širokoj i nepredvidivoj distribuciji radnih kapaciteta među ljudima. (Radni kapacitet mjeri se duljinom vremena za koje je netko sposoban planirati i u kojem je sposoban izvršavati bez nadzora svoje aktivnosti.) Isusa takvi moraju prihvatiti kao čovjeka neobično velikog radnog kapaciteta, koji je uspio da zgusnute i ubrzane promjene svoga vremena — koje su se odvijale na komadiću zemlje preklapljenim trima civilizacijama, koje još uvijek žive u slitini civilizacije bijelog čovjeka, koja je jedina postojeća civilizacija koja ne reagira, nego je aktivna — ekstrapolira za slijedeću veliku, ovu našu, integraciju društva na našem planetu.

Isus je u kaosu svoga vremena otkrio potencijale i vektore tekućih promjena, a iskustvo židovske prošlosti moglo ga je opskrbiti i opskrbilo ga je zakonitošću ritma i redovitošću promjena u ljudskim zajednicama. (Naša je nedavna prošlost pokazala pojavu slične kvalitete kad se s pozicija malog naroda na vjetrometini, koji nije bio opterećen paranojama veličine i imperijalizma, mogla davati prilično dobra dugoročna politička prognoza zbivanja.) Kataklizma Isusova svijeta, u kojoj je Isus sudjelovao i u toku koje je *prorokovao* sudbinu svoga naroda i svoga glavnoga grada, bila je završetak jedne faze povijesti njegova naroda, koja je počela s Abrahamom.

Čovjeku (ako netko neće drukčije) kojemu se učinilo da može uskočiti u ulogu o kojoj je Izaija pjevao kojih sedam do osam stoljeća ranije ne može se nijekati bar sposobnost *interpolacije* unutar stoljećima dugih vremenskih intervala. Izaija — koji je u svoje vrijeme govorio kako su promjene nezaustavljive i kako se, po Božjim planovima, raspleću na tako širokim prostorima da im ni velika carstva ne mogu odoljeti — nije privukao pažnju galilejskog »žutokljunca« tek slučajno. Izaija govori kako je promjene bolje dočekati *slabošću* nego jakošću i kako je najpametnije mekano ih zavesti u prave vode.

Moj će sluga uspjeti u svojoj zadaći;
i zato će biti rehabilitiran.
Mnogi su bili šokirani kad su ga vidjeli,
jer je bio unakažen do neprepoznanja.
Ali mnogi će narodi biti zapanjeni
i kraljevi će onijemiti do zabezекnutosti.
Oni će vidjeti i shvatiti
ono što ranije nisu ni slutili. (Iz 52, 13—15)

Čujte me, daleki narodi,
vi puci što živite daleko odavde!
Gospod me je izabrao prije mog rođenja
i postavio me da mu služim.
Jezik mi je naoštrio poput mača
i zaštitio me svojom desnicom.

Uperio me je kao strijelu
i učinio me spremnim za udar.

»Imam za tebe još uzvišeniju zadaću, slugo moj.
Ne samo da ćeš obnoviti veličinu
izraelskog naroda što je preživio,
nego ćeš još postati svjetlo narodima —
tako da cijeli svijet bude spašen.« (Iz 49, 1. 2. 6)

Ova prilagodba novim okolnostima, kako bi Darwin rekao, ovo prihvaćanje promjena ili čak izlaženje u susret promjenama, što je Izaija nazivao slabošću i služenjem kada je govorio u trpećem Sluzi, znači zapravo odbacivanje i negiranje prioriteta vlastitog interesa. To uspješno odagnavanje straha od dolazećih promjena (promjene *dolaze* i onda kada mislimo da ih mi uzrokuje) znači podređivanje vlastitog »ja« i vlastitog interesa bogatstvu života i razvitku ljudskog roda. Veliki i bogati *ljudski* život može se razviti u bilo kakvim okolnostima. Zato Isus nastoji nagovoriti ljude da se oslobode straha od neke nove situacije i da postanu slobodni kao ljudi, jer ništa ne mora biti onako kako netko zamišlja da mora biti.

Iako je Isus posjedovao zapanjuću vidovitost u pogledu budućeg razvitka povijesti, na koju je u znatnoj mjeri utjecao, on nije postupio kao *društveni* reformator. On se postavio isključivo kao model novog tipa čovjeka u okviru nove, svjetske, univerzalne vjere koja može biti prihvatljiva i pristupačna svakom čovjeku, ali i svim ljudima. Isusovo učenje o nebeskom kraljevstvu nije religija koja služi konzerviranju promjena u kontinuitet, nego upravo *vjera* da svijet koji se stvara nije neprijatelj, avet ili propast, nego dar pravoga živoga Boga, iz čijeg života promjene kuljaju u svijet koji je on stvorio.

Po Isusu čovječanstvo ide u susret Bogu kojemu se ne može pristupiti mišicama i vijugama nego srcem. Ljubav je jedino što je zajedničko Bogu i čovjeku. Ljubav je »čežnja i Božje i ljudske biti«. Buđenje ljudskog srca treba da spretne i domišljate dvonošce učini sličnima Bogu, na čiju su »sliku i priliku« dizajnirani, ali još nisu realizirani, bar ne svi u istoj mjeri.

Isus se nije odvažio na svoj »gambit« ne znajući kakva će biti reakcija na njegovu novost, na njegovu »blagu vijest« o osnivanju nebeskog kraljevstva. Za Izraelce, kao i za sve »muževne« ljude, njegovo kraljevstvo predstavlja kapitulaciju, a on sam (kako je Izaija rekao) ljudsku nakazu, izroda, propalicu i izdajnika. Isus je znao da će onaj koji prvi zakorači u nebesko kraljevstvo biti sam i da će mu biti teško, ali on *vjeruje* da je na pravom putu i da ga, kako je Izaija rekao, štiti Božja desnica.

Što je onda kršćanstvo prema zamisli Isusa iz Betlehema? Prebacivanje iz otvorene ili civilizacijom maskirane borbe za opstanak u novi svijet života i evolucije po Duhu. Kako po Duhu? Pa tako što se ključne promjene više ne generiraju erupcijama u mineralnom svijetu, promjenama u ljudskoj anatomiji i fiziologiji ili finijim rutiniranjem algoritama iskustvom izgrađenog mišljenja, nego provalama toka ljubavi

u pojedinačne ljudske živote što se ne mogu izdovoljiti ili spasiti sve finijim tipovima osobnih interesa. Za Isusa je logično da Duha nazove stvoriteljem i braniteljem i prirodno je da kaže kako se i on sam mora ukloniti da bi Duhu ostavio slobodan prostor djelovanja, kako ne bi bio kočnica njegovu djelovanju, jer »se ne zna otkuda vjetar dolazi i kamo smjera«.

Isus je siguran da koračanje u susret promjenama ne znači kapitulaciju, ali očekuje da bi oni koji imaju iluzije o budućem svijetu mogli pasti kao žrtve, da bi mogli biti izigrani kao ljudi i završiti s potraćenim životom. Da nitko ne bi idealizirao ili simbolički shvatio ljubav prema Bogu, Isus postavlja nenadmašiv, neprevarljiv i nezaobilazan kriterij: ljubav prema bližnjemu, prema onomu koji nije »ja« ili, kako bi Tereza rekla, prema onomu »koga se ne bira«.

Kad Isus kaže da se na tome zasnivaju sav zakon i svi proroci, ili kad kaže da je došao da se zakon ispuni, on očito misli da su zakoni sredstva dresure dvonožaca koji ne mogu tvrditi da se ravnaju po zakonu ljubavi ako nisu svladali »abecedu« ponašanja iz druge, civilizacijske faze razvitka ljudskog roda. Zato on i kaže da ni zarez iz zakona neće ukloniti.

Čitajmo sada Evanđelje i tumačimo Isusove parabole, zapovijedi, savjete, upozorenja ili prijetnje: kamenovanje »bludnice«, kraljevsku svadbu, priču o rijetkom biseru ili zakopanom blagu, o sijaču, uravnolovku nad radnicima u vinogradu, o žitu i kukolju, o izgubljenom sinu, o Salomonu, o carskom porezu, govor na Gori, o kvascu, o bogatom mladiću, o prognanim čuvarima svinja . . ., i ono upozorenje farizejima »koji sami neće da uđu u nebesko kraljevstvo, a ne dopuštaju ući onima koji bi htjeli«.

Isusove riječi kao da su izgovorene za naše dane. On nije badava predbacivao svojim suvremenicima: »Licemjeri! Lice neba i zemlje umijete rasuditi, kako onda ovo vrijeme ne rasuđujete?«

Isus, međutim, nije mislio da je »obrao« svu mudrost svijeta. On je znao da su — u vihoru promjena koje se u njegovo doba nisu mogle ignorirati — i oni koji se nisu slagali s njegovim zaključcima, prognozama i direktivama morali dati nekakvu interpretaciju tih promjena. Usporedo s njegovim učenjem pojavilo se još jedno, ne trivijalno rješenje zagonetke promjena onog doba.

Farizeji su zadržali osnovu zatečenog židovskog shvaćanja svijeta, povijesti i čovjekove uloge u njima, ali su pod udarom očitih promjena kozmetički preinačili to shvaćanje revizijom Zakona koji se u novim okolnostima pokazao okrutnim, okamenjenim, uskogrudnim, nehumanim, opasnim i nefunkcionalnim. Farizejsko je učenje — koje je kao i kršćanstvo uskoro prestalo da bude svojina jednog naroda — u osnovi bilo poziv na simulaciju prilagodbe koja je trebala prikriti ne obnavljanje stare feudalne moći saducejskog establišmenta, nego stvaranje nove udarne snage koja će se akumulirati poslovima na neograničenim tržištima novog carstva (nešto slično onomu što se desilo poslijeratnoj Njemačkoj ili Japanu).

Isus je tu evolucijsku mimikriju opisivao teškim izrazima koji su postali sinonimima samom učenju, a njezin je cilj okvalificirao kao

sprečavanje ulaska u nebesko kraljevstvo onima koji se zagriju objavom tog kraljevstva. Isus je bio toliko zaokupljen opasnošću od farijejskog učenja da je svojim učenicima, dok su jedanput polazili u obližnje mjesto da nabave kruha, dobacio, i ne baš sasvim u šali, da se čuvaju kvasca farizejskoga.

Posljednja sustavna, »znanstvena« interpretacija povijesti i zakonitosti razvitka ljudskih zajednica tretira revoluciju samo kao preludij trajnog stabiliteta u kojem će proceduralne i juridičke adaptacije predstavljati promjene bez poboljšanja, bez napretka i evolucije čovjeka, kojega se nastoji držati u borbi za opstanak mamcem nagrade prema doprinosu društvu, koji je mutacija puritanske parole o spasenju putem stvaranja društvenih i tržišnih vrijednosti.

Zato nije čudo što su salonski ljevičari, koji su inače majstori procedura, reformi, preinaka i »izama«, uvijek ostajali u predvorju revolucionarnog obračuna, kako bi se u postrevolucionarnom razdoblju bacili na izgradnju »novog, vječnog društva« pod Kirom, Neronom, Mehmedom Osvajačem ili pod nekim drugim. I ne treba se čuditi što su mnogi Cesarićevi suvremenici od pera smatrali da je za rješ enje društvenih i ljudskih problema dovoljna zamjena društvenih uloga.

Pasternak je prikazao naličje njihove doktrine (Isus je također često govorio o naličju) u slici Pamfila, pučkog modela izvršioca revolucije, koji je bio nasjeo ljevičarskim parolama koje su bile sračunate za stvaranje što veće revolucionarne turbulencije kako bi zatišje nakon bure bilo što dublje i dulje.

*

Proboj iz borbe za opstanak pod nagonom depozita ljubavi nema svoje apsolutne standarde. Proces otkidanja u nebesko kraljevstvo nije asimptotski primak konačnom cilju ni funkcija koja se uspinje od određene polazne ili ishodišne vrijednosti. Trajni sukob mišljenja, škola, redovničkih zajednica ili velikih duhovnih pokreta (i političkih i poslovnih interesa što su stajali iza njih), koji prekrivaju cijelu povijest Crkve i heretičkih pokreta, o odnosu između asketske i kontemplativne komponente kršćanske »duhovnosti« predstavlja u svojoj osnovi suparništvo između asimptotske koncepcije mističnog sjedinjenja s Bogom i asketske koncepcije nužnog posjedovanja određenih minimalnih uvjeta »očišćenja od svijeta« ili samozatajenja.

Proces ulaska u nebesko kraljevstvo treba promatrati statistički, a ne funkcionalno — ne zna se otkud vjetar dolazi i kamo ide — a čini se da bi se mogao nekako predstaviti eksponencijalnim prirastom. Veličina koraka koji je potreban za izlazak iz svijeta borbe za opstanak izravno ovisi o općem stanju društva i o postignutom stupnju evolucije u jednoj zajednici. Interesi pojedinaca i finoća sredstava koja se koriste u borbi za opstanak u nekoj zajednici razmjerni su veličini plijena što se u toj borbi može prigrabiti. Jednako tako stupanj »očišćenja« što ga netko čini napuštanjem natjecanja i okretanja leđa svijetu (koji propada jer se latentno mijenja) ovisi o profinjenosti društva. Sv. Onufriju bilo je dovoljno da prestane njegovati nokte i kosu kako bi

se osjećao kvalificiranim za polazak u novi svijet. Franjo je probio barijeru ljubeci gubavca za kojega se društvo brinulo, ali kojega su ljudi izbjegavali. Ignacije je probijao led gutajući optužbe od strane svoje rođene Crkve, koja ga je kasnije proglasila svetim, da je heretik. Tereza u vrijeme radikalne kolonijalističke i veleindustrijske megalomanije na kraju prošlog stoljeća u Francuskoj govori o »malom putu«. Cesarić se prelamao na pitanju: je li dosta za nekoga da ga se smatra čovjekom ako je uspio postati »sâmo srce. sâmo toplo srce«, a nije spreman da trati vrijeme i napor na »marširanje uz zvuke vojne ili ideološke muzike«.

Dobitak što se postiže svojskim izlaskom iz borbe za opstanak, međutim, nezavisan je od stupnja razvitka društva i uvijek je isti: prava ljudska sloboda i potpuno uvjerenje da životno zadovoljstvo ne može imati gornju granicu ako se nikada ne obustavi ludilo leta na krilima vjere i ljubavi. Međutim, početak puta u nebesko kraljevstvo nije ni u želji za sjedinjenjem s Bogom, kojeg se ne može upoznati dok vlastita ljubav ne nabuja do ruba prelijevanja u svoje izvorište, ali ni u nekakvom početnom kumulativu kreposti ili traženom vakuumu ljudskih neurednosti.

Polazište je izlaska iz borbe za opstanak u »snažnom udarcu ljubavi«, kako se izrazila Tereza Martin. Zato u procesu ulaska u novi svijet ljubavi, koji nema nepomične i utvrđene granice, nema pravila, zakona, procedure, sistema, mehanizma, reda vožnje ili police osiguranja. Na putu ljubavi važno je samo čuvati i umnažati ljubav:

U strahu za ljubav ispitujem srce.
Što ima za nju? Ima, ima dosta.

(Slutnja)

Vedri se nebo. Sunce se rađa.
Flovi iz luke jedna lađa.
Jedna što dugo stajaše u doku,
Sva izbijena, s ranama na boku.
More, ko mati, vuče je na krilo.
Ljulja je, šapće: Ništa nije bilo.

(Na novu plovidbu)

Istinitost Isusova učenja ne dolazi od početne očitosti toga učenja, nego od Isusove spremnosti da svoj život upotrijebi u skladu s tim učenjem. Iako je bio čovjek s najvećim radnim kapacitetom što ga je povijest zabilježila, Isus nije posegnuo za vlašću i dogmom kao sredstvima ubrzanja i usmjerenja ljudskog razvitka i evolucije. On je izabrao put utjecaja putem primjera — putem vlastitog primjera. Zato je dodao učenju o nebeskom kraljevstvu, kao cilju razvitka zemaljskih društava i puta ljudi do zajedničkog Oca, poziv svim ljudima da stupe s njim u *spregu* kako bi se dosegao skupni cilj i osiguralo ispunjenje njihovih vlastitih života.

Obraćajući se učenicima, Isus je rekao da svaki od njih treba prihvatiti svoj »križ« i krenuti za njim. Tu kolektivnu spregu i savezništvo

u unapređenju ljudske evolucije — kojoj je svrha stvaranje pravih ljudi što su dizajnirani »na sliku i priliku Božju«, što su stvoreni za ljubav koja je i Božja bit — Isus je prisposodobio trsom i lozama. Funkcionalno jedinstvo u izgradnji novog svijeta počiva na Isusu kao izvoru energije i motivacije za one koji će mu se pridružiti i na životima ljudi koji se dobrovoljno stavljaju u spregu s njim. Poticaji za probijanje barijere koja dijeli svijet borbe za opstanak od nebeskog kraljevstva i onako dolaze od Duha, od depozita ljubavi.

Isus je za sebe samo rekao da je put, istina i život. On nije svojtao ni ulogu vođe. Pod konac je čak odustao da sljedbenike naziva učenicima. Nazvao ih je prijateljima. On se samo smatrao iskusnijim i bolje upućenim od drugih u istinu o borbi za opstanak i o ljubavi. On je govorio da je prije ostalog svijeta »upoznao Oca« (Iv 17, 25).

Doista je trebalo da rimski militaristi, koji su svijet gledali u kohortama, i evropski barbari, kojima je društvena struktura počivala na slijepoj lojalnosti poglavicama, prihvate kršćanstvo pa da ideja »nasljedovanja Krista« postane interpretacija Isusove ideje o ljudskoj sprezi u prodoru u nebesko kraljevstvo. Isus, koji se sam uklonio Duhu s puta, nije zamišljao da drugi trebaju stupati za njim kao vojnici za zapovjednikom ili klipsati za njim kao ovce za ovnom zvonarom.

Kad se Petar zaklinjao da će za Isusom poći u smrt, Isus je rekao učenicima da oni ne mogu poći kamo on ide u isto vrijeme, nego kasnije. Isus se iste večeri narugao Petru kako nije u stanju niti bdjeti s njim do njegova hapšenja, a kamoli poći s njim u smrt. Petar je kasnije proplakao kad je shvatio da svatko mora sam probiti barijeru što se isprсила pred nebesko kraljevstvo, da svatko mora ponijeti *svoj* križ. Križ je biti zapaljen ljubavlju, a biti okružen borcima za opstanak.

Toma se brzo povukao na rezervni položaj: on Isusa pita samo za put kojim se dolazi k Ocu tako da bi učenici mogli doći istim putem kasnije. Isus je odgovorio da je jedini put u nebesko kraljevstvo, jedini put k Ocu, onaj kojim je on bio kročio. (Učenici su Isusa pitali jedanput ranije »tko se uopće može spasiti«.)

Kad je Filip vidio da stvari ne stoje povoljno za olaki ulazak u nebesko kraljevstvo slijepo stupajući za vođom ili slijedeći recepture, direktive, patent ili pravilo službe, on je zahtjev sveo na minimum: »Pokaži nam Oca; to je sve što trebamo!« Isus je, međutim, bio tvrd. On nije pustio ni taj minimum. Nije htio kompromitirati čistoću svoje nauke ili umanjiti kritičnu masu depozita ljubavi što ljude gura u novi svijet. Svatko treba sam shvatiti istinu o svijetu, dozreti kao čovjek i bez ikakve droge ili borbenog zanosa, na *svoju* ruku, noseći *svoj* križ, spasavajući *svoj* život, trijezno, svjesno, promišljeno i domišljeno ostaviti borbu za opstanak i ući u novi svijet.

Put u nebesko kraljevstvo nije interes, ali ni dodvoravanje, nije borba za opstanak, ali ni bježanje od odgovornosti, nije kalkulacija, ali ni bezumlje. To je »mučan put izgubljenog djeteta na cesti«, koje prisilu depozita ljubavi artikulira u vlastito oslobođenje koje donosi snagu i radost.

Nakon svih pristajanja, raspitivanja, tabanja, razočaranja, loma i sloma, Cesarić shvaća da nije ipak sasam sam.

Posve polako, o posve polako
Tajna se svjetlost u meni širi.
To zamrzla radost otvara oči.
Ah, sunce u moje srce već viri.

Ne, nije još jako.
Još uvijek je mlako,
I ne gleda cijelim okom, već žmiri.
Ali polako, polako, polako
Gube se pred njim noćni vampiri.

(Posve polako)

Cesarić je uvidio da je ljubav dovoljno društvo samotnicima koji su se nepovratno izagnali iz borbe za opstanak. Trčkanja, povodnja, transakcije, buka, galama, zveckanja, molbenice, poklici i prijetnje odstupaju pred ljubavlju bez povratka.

Sad se ne miče nigdje niti list.

Dubokih tajna puno sve se čini
Na ovoj tako bijeloj mjesecini.

U viši sve je podignuto svijet.
Grm nije više grm, ni kamen kamen.
Dogodila se tajna preobrazba:
Iz svake stvari sad izbija glazba.

Nju čuje samo srce. *Njime* bdij,
Prepusti joj se sav, i pij je, pij!

(Mjesočina)

Cesarić nije poznao Ivana od Križa, drugog Cervantesa prije pravog Cervantesa, ali je dugo nosio isti problem prodora u svijet ljubavi iz svijeta obračuna za opstanak. Ivan kaže:

Ja više ne živim života u sebi,
Već ga u svojoj nadi samo grijem.
I umirem zato što ne mrijem.

Život je ovaj što ga burno živim
Čisti gubitak ako te ne nađem.
I zato ja ću nastaviti da mrijem
Sve dok se u tebi ne skrivam.
Čuj me, moj Bože, što si život moj.

Ovakav život ni malo ne želim
Pa zato umirem jer ne mrijem.
U nedostatku i odsustvu tvom
Kako se mogu nastavljati u sebi

I ugnut se smrti crnijoj od svake
Što smrtnicima ti je uvijek nudiš.
Iz samilosti ja nad sobom plačem,
Što gorak čemer ja u sebi krijem,
Pa umirem zato što ne mrijem.

I riba što nađe se na suhom
Kao da jednu utjehu još ima,
Što svojom će smrti platiti cijenu
Uništenja smrti što donese njenu.
Što zapade život na koji sam raspet
S pravom se može zvati mojom smrti.
Čemu još živjeti, a ne dat se strti?

Međutim, kad je pristao da ostane sam, bez želje za nadmetanjem, ali i bez utjehe od neminovnosti borbe za opstanak, Ivan pjeva ožaren srećom samoće »na mjesecini«.

O noći što bješe moj vodič.
O tmino draža od jutarnjeg sjaja.
O noći što združuješ ljubavnika
S njegovom dragom
Preobražujući ih jedno u drugo.

Na kraju svog ljeta Cesarić ne samo da čuje svojim srcem glazbu ljubavi nego bdijući srcem, on osjeća oko sebe tkivo ljubavi.

Svjetlucave i sasvim tanke niti
Lelujaju se zrakom amo tamo.
Bez ikakve su koristi te niti,
A žao nam je da ih pokidamo.

Trenutak lebde, ko da i ne znadu,
Onako lake, za zemaljsku težu.
Tajanstveno su radosne i tihe.
I ko bi znao s čim nas one vežu.

(Na kraju ljeta)

U tmuni samoće što je izbrazdana tankim, lelujavim nitima ljubavi Cesarić »zna« da nije sam. Bez prepoznanja s čovjekom koji je prvi stekao smjelost i drskost i koji je prvi slutnju pretvorio u prepoznanje Oca ljubavi, Cesarić sluti da nikako ne može biti da je čovjek sam u pot-hvatu koji je toliko veličanstven.

Od ove magle, danas tako guste,
Sve ulice se čine kao puste.

Pa ipak, iza te zavjese sive
Hodaju ljudi,
I ulice žive.

I blizu tebe možda neko ide
Baš istim putem.
Al s maglom je sliven
Potpuno za te i tebi sakriven.

(Suputnik)

Isus je govorio da ljudi ne mogu (i zato ne smiju) suditi druge ljude. Sudac ljudima može biti samo onaj koji može suditi ljudsko srce, a to su Bog i svatko sam sebi. U civiliziranoj borbi za opstanak ljudi se naoružavaju ideologijama koje se nude na sve strane i koje zamagljuju pravi ljudski problem. U toj gustoj magli podijeljenog svijeta oku se čini da kroz borbu za opstanak ne može prodrijeti do drugih ljudi.

Međutim, svatko tko bi pokušao suditi svoje srce u svjetlu svojih postupaka lako bi utvrdio da bi teško prepoznao sama sebe. Zato se mora pretpostaviti da *svatko*, svaki bližnji, unatoč pristajanju, tabanju, indiferentnosti, pa čak privremenom ili trajnom oduševljenju borbom za opstanak, možda nosi u sebi križ svoje razapetosti između depozita ljubavi i okruženja borbom za opstanak. Među borcima za opstanak — od kojih se često ni sam ne razlikuje — mnogi čovjek nije u stanju prepoznati brata što se u toj borbi osjeća »kao riba na suhom«.

Kraljevstvo je nebesko prepoznanje, upletanje putova i sprega života onih koji »ne žive više sami u sebi, nego koji žive u nadi, u vjeri, u ljubavi« za životom, za koji nam se čini da na nj imamo pravo, ali koji nam se brani, oduzima i zaključava. Majka Terezija iz Kalkute jezgrovito kaže: »Kraljevstvo nebesko — to smo vi i ja!« Isus je govorio: »Gdje se dvojica združe u moje ime i ja ću im se pridružiti.«

Kako puno ovisi samo o prepoznanju! A kako je ono teško!

*»J' allais vers toi, j' allais sans
fin vers la lumière.«**

(J. P. Eluard)

* »Išao sam prema tebi, išao sam neprestano prema svjetlu.«

Summary

Dobrica Cesarić is probably the most widely read, quoted and recited Croatian and Yugoslav poet of the twentieth century. His poetry has not only captured the attention of readers of all ages and backgrounds, but has also permeated deeply into the life and soul of millions of men.

Strangely, but not unexpectedly in the present social and cultural climate, Cesarić's poetry has not been completely understood and adequately evaluated by either the public or by literary critics. Evaluation of Cesarić's poetry has not dared to go beyond its two surface, but widely acknowledged features: the interchange of suffering and light in human life and the harmony of content and form in Cesarić's poems.

Contrary to this superficial assessment, Cesarić's poetry includes a striking, deep, consistent and complete life doctrine which is in its entirety the reflection of the genuine Christian attitude to life. Without being aware of it, Cesarić lived an inner life, human and mystical at the same time, which was an emulation of the life of Jesus.

Cesarić's poems disclose that he successively tried to find accommodation with the four 'natural' ideological options into which rapid social change has divided people. Unable and unwilling to make permanent compromises with the four ideologies offered (a local Christian tradition, nationalism, socialism, social escapism), Cesarić retreated to a position based in his own rich deposit of love. Deprived of the total and universal exchange of life, usually called love, he forced himself to become satisfied only with bringing life, love and light into the hearts of unknown but numerous readers and admirers.

Cesarić's failure to recognize in Jesus the model for his own use of his life ought to be of great concern to the officials and chartered guardians of Jesus' heritage, a heritage which has not been expressed in terms understandable to contemporary men.

The acceptance and real appreciation of Cesarić's poetry by masses of readers bring the hope that a global society, for which the economic and technological foundations have already been laid, is ready and willing to receive and accept Jesus' message when it is properly worded.